

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

9 MİLLETLERARASI
TÜRK HALK
KÜLTÜRÜ KONGRESİ

GENEL KONULAR

KOSOVA TÜRK HİKÂYESİNDE MANEVİ KÜLTÜR TAŞIYICISI OLARAK ANNE TİPİ

Yrd. Doç. Dr. Elsev BRİNA LOPAR¹

Giriş

Kosova Türk Edebiyatında yer alan eserlerde anne tipi, üzerinde yoğun olarak durulan tiplerdir. Kahramanlar, hikâye veya romanın geçtiği zamanda annesiyle beraber olmasa da çağrışımlar yoluyla annesini anımsarlar. Kahramanların annenin yanında büyükannesi dedesiyle yaşamaları, psikolojik gelişiminde önemli bir noktayı oluşturur. Kahramanların bir kısmında özellikle uzaklarda bulunduğu zaman annesini kaybetme korkusu yerleşir. Hasan Mercan'da anneden zarar gören aile söz konusudur. Anneden kaynaklanan sorunlu aile, karı-koca iletişimsizliği, geçimsizliği etrafında ele alınmıştır. "Sel" isimli romanda ilk çocuğunu kaybetmiş olan annenin ikinci oğlu olan Salim'le ilişkisini etkiler. Annede aşırı bağımlılık, oğlundan ayrılma korkusu mevcuttur.

Bazı eserlerde, anneyi kaybetme duygusu kahramanın diğer kadınlarla ilişkisini de etkiler. Bazen de kahramanların beraber olduğu kadınlar annesiyle olan ilişkisini tam ters biçimde etkiler. Beraber olduğu, tanıştığı kadınlarla onları kaybetmekten korkarak aşırı bağılılıkları ya da ayrılmadıkları görülür. Süreyya Yusuf'un "Öyküler" isimli eserinde ise ölmüş olan bir anneye karşı hissettikleri, çocuk etrafında ele alınmıştır. Anne çocuk ilişkisi ise sıcaklık, güvende olma isteği ile anne arayışında işlenir.

Kültür Taşıyıcısı Olarak Anne Tipi

Hikâyelerin bir kısmında babasız bin bir güçlüklerle oğullarını büyütmeyi, onlara sahip çıkmayı başaran anne tiplerine de rastlamak mümkündür. Süreyya Yusuf'ta olduğu gibi oğullarını kaybeden anne tipleri de hikâyelerde yer alır. Anne tiplerinin birçoğu çoğu zaman kocasının sözünden çıkmayan iyi niyetle yaklaşmaya çalışan kadın tiplerine örnektir. Bu kadınlar kocaları

1 Ukshin Hoti Prizren University, Prizren/KOSOVA, elsevbrina@gmail.com

tarafından pek saygı görmeyen anne tipleridir. Ancak Hasan Mercan'da anne tipiyle ortaya konan Adile Hanım kocası tarafından takdir edilen sayılan anne tipine örnektir. Hikâyelerin birkaçında, gittiği yerden döneceği sırada sabırsızlıkla kavuşmayı beklediği kişi annesidir. Kavuşma anı kahraman için önemli yer tutar. Daima onu beklediği yine annesidir. Kavuşma anları kahraman için önemli olduğu kadar anne için de aynı önem arz eder. Annesinden ayrıldığı zamanlarda bile gittiği yolculuklarda hayalinde daima annesini de yanında yaşatır.

Reşit Hanadan'da, kahraman, aradan yıllar geçmesine rağmen kavuşma anı geldiğinde annesinin karşısına çıkmayı sabırsızlıkla beklemektedir. Kavuşma anı olarak değerlendirilebilecek bu an şöyle açıklanmıştır:

“ Murat elindeki torbayı yere bırakıp anasına doğru yürürken:

-Benim ana, ben... dedi.

-Bırak ağlayayım oğlum, bırak, dedi anası titrek sesiyle. Doya doya ağlayayım... Sevinçten, mutluluktan ağlıyorum.” (Hanadan, 2002: 32)

Taş Yerde Ağırır romanında, anneye verilen değer gözler önüne serilmiştir. Bu yaklaşım anne üzerinden sığınak olarak anneyi gördüğü için yapılmaktadır.

Reşit Hanadan'ın hikâyelerinde, çocukların anneye verilen değerleri annelerine sahip çıkmakla açıklanabilir. Duygu Tutsağı isimli hikâyede kocasının kendisini aldatmasına katlanan anne tipi oğlu Süleyman askerden geldikten sonra, evlerinde barındırdıkları ve kocasının beraber olduğu yavaşmadan, çocuğu sayesinde kurtulmuştur. Eserde, anne çocuğunu sığınak olarak görmüş, annenin çocuğundan beklentileri karşılıksız kalmamıştır. (Hanadan, 1985: 52)

Hikâye, annenin çocuğundan beklentileri üzerinde durduğu hikâyelere örnek gösterilebilir.

Hasan Mercan'ın Öbür Oda isimli hikâyesinde oğlunun ardından yas tutan anne, anlatıcı olarak karşımıza çıkar. Anne tipinde olan kahraman hikâyenin başından sonuna doğru başıboş görünmektedir. Bulunduğu karanlıktan aydınlığa çıkma çabası içinde değildir. Arkadaşlarının evine ziyarete giden iki arkadaş arasında gelişen, isminin belirtilmediği arkadaşı ve karısı ile birlikte sohbet havasında, hatıralarını canlandırarak ben-anlatıcı tarafından ele alınan, Hasan Mercan'ın Öbür Oda isimli eserinin diğerlerinden farkı diyaloglar şeklinde kaleme alınmasıdır.

Mekân olarak diyalogların geçtiği kapalı mekân olan ev, ziyaret eden arkadaşı tarafından şöyle anlatılır:

“Almış, taşı oymuş, içine kendini koymuş, bakmış ki bir insan olmuş; uyumuş, unutulmuş diyerek düş'ü betimleyen bir evdi o gittiğimiz ...” (Mercan, 1995: 11)

Aslında ev, hatıraların canlandırıldığı bir mekândır. Oğlunu kaybeden annenin, kocası tarafından “oğlunun ölümü” anlatılırken o anı tekrar yaşaması gözler önüne serilmiştir:

“Anlatmasını bitirdikten sonra bakıyorum: Bizim Kadın'ın kurumuş göz yataklarından yaşlar dökülüyor. Kendime kızıyorum.” (Mercan, 1995: 22)

Zaman zaman anlatıcı olarak karşımıza çıkan yaşlı anne karanlıktan çıkma çabası içinde görülmez:

“Kadın, iç geçirdi, bir kadeh peydah edip viski boşalttı, içti, yutkundu, gene doldurdu, gene içti”

“Gerçekmiş gibi tıpkı” diye söylendi.” (Mercan, 1995: 22)

Hikâyede, küçük bir çocuğun annesiyle birlikteliği sonucu hissettikleri yer almaktadır. Anenin çocuğa masallar anlatması, dua etmesi anlatılır. Anne ile sohbet tarzında yazılmış bölümler, kahramanın çocukluğuna dönmesi, anne ile birliktelik ilişkisi anlatılır anne ile anı geçmişiyile birlikte aktarılır. Ölen annenin arayışı geçmişte kendisini ve yaptıklarını sorgulamasıyla başlar ve bugün ile ilişkilendirir. Annenin nasıl bir yaşam sürdürdüğünü anlatan kısımlar Hasan Mercan’da, ‘Adile Nine’ tipi ile görmek mümkündür. Anne tipinin nasıl bir yaşam sürdürdüğü aile ilişkileri torunlarıyla münasebetleri gözler önüne serilmiştir. Eserlerde, sözlü anlatılar ile manevi kültür unsurlarının taşıyıcısı olarak ‘anne’ ve ‘nine’ tipi ile karşılaşırız. Anne ve nine için bu gibi anlatıların vazgeçilmez birer ihtiyaç olduğunu görebiliriz.

Hikâye ve romanların bir kısmında anne arayışı, anneye duyulan özlem dile getirilir. Kahramanlar, özellikle erkek kahramanlar, muhtelif nedenlerden dolayı annesini özlemiştir ve çaresizce anne arayışı içine girmiştir. Kadınlardan çok erkek kahramanların annelerine özlemlerinin dile getirilişinin nedeni; roman ve hikâye yazarlarımızın erkek olmasından kaynakladığını söyleyebiliriz.

Evine geçimine dikiş yaparak katkı sağlayan annenin, sınırlı mekân olarak evdeki ruhsal durumu ile fiziksel özellikleri üzerinde durulmuştur. Hikâyelerin bir kısmında anne isimleri geçen bir kısmında da sadece ‘anne’ olarak adlandırılmıştır.

Farklı anlatıcıların ağzından anlatılan hikâyelerin bir kısmında, ‘ana’ taşra kasabasında büyümüş kendi isteği dışında evlendirilmiş, bir anne tipini aktarmaktadır. Ananın gençliğinde yaşadığı yalnızlık, evlilik, yeni ailesine rağmen silinmemiştir. Anlatıcının çektiği yabancılaşma mekân değiştirmiş, farklı kişilere yönelmiş fakat yok olmamıştır. Anne kendisine hayali bir dünya kurar ve bu doğrultuda bir gelecek kurgular.

“Babam” adlı hikâyede, babanın ailede yeri ve önemi vurgulanırken anne tipi de ortaya konmaya çalışılmıştır. Enver Baki’nin bu hikâyesinde anne, baba, çocuk ve iki kardeş arasında geçen ilişki anlatılır. Anne, çocuklarına düşkündür baba ise sarhoş, sert, sinirli, kötü arkadaş çevresi ile ailesine zarar veren bir tiptir. Oynadığı kumar yüzünden ailesini çok zor durumda bırakmıştır ve sonunda tam olarak belirtilmeyen kısa bir hastalık sebebiyle ölmüştür.

“Babam”, annenin nasıl bir yaşam sürdürdüğünü anlatan hikâyedir. Anne çocuklarına düşkün bir tiptir. Onları sık sık muayene ettirir, çünkü oturdukları ev rutubetlidir.

“Doktor bey muayene yaparken: “Çocukların iştahları var mı? yiyorlar mı?” diye sorardı.” (Baki, 1988: 22)

Annenin fiziksel özelliği yanı sıra yıprandığı, yorgunluğu en küçük çocuğun ağzından anlatılır:

“Sağlam, kaya gibi çetin bir kadındı. Bize, dört erkeğe o bakardı. Fakat yüzü hepimizden daha sarı, doğrusu kara sarıydı.” (Baki, 1988: 21)

Annenin psikolojik özellikleri açık bir ifadeyle belirtilmemiş ancak evde tartışma yaratan kocası yüzünden, ‘yüzü hiçbir zaman gülmemiştir’ şeklinde ifadelerden mutlu bir hayat süremeyen bir anne tipine örnektir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz anne tipleri yaşam koşulları yüzünden yıpranmış, bakımsız kadının tiplerine birer örnektir.

Anne tipi özellikle hikâyelerde, güven verici, sıcak ve fedakâr bir tip olarak yer alır.

Reşit Hanadan’ın “Traktör Belası” isimli hikâyesinde, anne tipi koruyuculuğu ve sahiplenmeyi çağrıştıran, bir konumda sunulmuştur.

“Desteklediği belli oluyordu. Artık elli yıllık kocası yaşlandı da işe gelmez oldu diye mi, yoksa ana yüreği cızladı da oğlunun her gün öküzlerle çift sürüp acı çekmesine dayanamadığı için miydi oğlanı desteklemesi, bunu anlayamamıştı işte. İçinden bu ikinci olasılığın ağır basmasını istemişti. Yoksa ilkinin gerçek olduğunu bile bile yaşamak ona ölümden beter bir çile olurdu.» (Hanadan, 1985: 78)

Kocasının, oğluna traktör almasını ikna eden, baba ile oğul arasında sıcaklığı anlayışı sağlayan anne tipi karşımıza çıkar:

“Karısı ile oğluna baktı sözlerini bitirdikten sonra ikiside sanki taş kesilmişler, kendisine bakıyorlardı. Yakup Ağa meraklarını gidermek için:

-Bir de iyi bir traktör beğenirsin kendine, dedi oğluna. Ana ile oğul Yakup Ağa’nın bu sözleri karşısında varıp ellerini öptüler. Karısı:

- Yüzümüzü ak ettin Bey! dedi.” (Hanadan, 1985: 82)

Reşit Hanadan’ın, “Traktör Belası” isimli hikâyesinde, annelik nitelikleri üzerinde durulurken aynı zamanda baba-oğul ilişkisi de sergilenmiştir. Burada Salim isimli kahramanın babasının rızası olmamasına rağmen, öküzleri satıp traktör satın alma güvencesini anneden görür ve annenin desteğiyle bunu başarır:

“O gün Salim kentteki hayvan pazarında öküzleri satıp eve döndüğünde vakit ikindiye yaklaşmaktaydı. Babasını avludaki armut ağacının serinliğine çekilmiş, düşünür durumda buldu. Anası ise kuyudan su çekmekteydi. Oğlunu karşılamaya çıktı.

-Hoş geldin Salim, dedi. Ne oldu öküzleri sattın mı? diye sordu sonra.

Salim’in yüzü gülmekteydi.

-Sattım ana, dedi. Hem de iyi bir paraya.. Babasına baktı Salim. Yakup Ağa başını kaldırıp bakmadı.

Salim anasının:

-Acıkmışsındır herhalde... Yemeğini hazırlayayım da karnını doyur bir hele"... (Hanadan, 1985: 84)

Aslında aynı konu yazarın "Sel" isimli romanında daha genişçe işlenmiştir. Sel romanı ve "Traktör Belası" adlı hikâyede, Salim adlı kahramanın etrafında geçen olaylar da aynıdır.

Reşit Hanadan'ın Sel isimli romanında ana tema tarımda makineleşme sürecidir. Bunun yanı sıra, kırsal kesimde yaşayan insanların iç ve dış dünyaları, doğaya, töreye ve geleneğe bağlılıkları, nesiller arası düşünce farklılığı, yeni neslin eskiyi değiştirme peşinde olduğu anlatılmaktadır. Olaylar Salim adında gencin etrafında döner.

Anne tipinde olan Remziye, ilk doğurduğu çocuğunu kaybeden annedir, ikinci oğlu da romanın başkahramanı olan Salim'in annesi olma özelliği ile romanda yer alan bir köylü kadınıdır. Çocuğuna bağlı, kadına bütün acılarını unutturan oğlunun bütün ihtiyaçlarını gören bir anne tipidir.

"Anasını, başında tepsiyeye dere kıyısındaki söğütlerin altından çıkıp tarlalarına doğru gelirken gördüğünde içindeki acıyı, kaygılarını unuttur gibi oldu (...) Hele bir karnını doyursun önce. Anası başındaki tepsiyeyi yere koydu. Oğluna baktı gülümseyerek. Yanına yaklaşıırken:

- Benim güzel oğlum yorulmuş mu? diye sordu." (Hanadan, 1998: 13).

Mekân olarak Mamuşa köyünde yaşananların dile getirildiği, Sel isimli romanda Yakup Ağa, savaştan döndükten sonra Remziye'yle evlenmiştir. İlk erkek evlatları yaşamamıştır. Ondan sora dünyaya gelen oğullarına Salim ismini vermişlerdir. Salim evin direği, anası Remziye'nin de göz nuru olmuştur. Bütün işler Salim'in omuzlarındadır. Anne'nin çocuğuna karşı hisleri ve fiziksel özellikleri yazar-anlatıcının ağzından dile getirilir:

"Aşağı yukarı elli yaşlarında, ince, zayıf, narin yüzlü bir kadın olan Remziye oğlunun titreyen sesinde bir sitemin, arzuları tatmin olmayanlara özgü bir şikayetin dalgalarını hissetti." (Hanadan, 1998: 15)

Remziye her konuda oğlu Salim'in yanında olan, onu kollayan, yardımcı olan ve bütün isteklerini yerine getirmeye çalışan, ev kadını, kocasına da söz geçiren bir anne tipidir. Oğlu ile aralarında geçen diyalog buna örnek gösterilebilir:

" - İsteddiğin traktör olsun! dedi. Üzme tatlı canını...

Delikanlı böyle bir gelişmeyi beklememiş olacaktı ki, şaşkınlıktan ağzı açık kaldı. Nedense sonra sevinçli, memnun bir halde:

- Gerçek mi söylüyorsun ana? Babam razı olur mu ki?! ... diye sordu anasına.

- Elbette olur oğlum. Niye olmasın? Sen çalıştıktan sonra! ...

Salim anasının yanaklarını öpmekten kendini alamadı. Bir yandan da sevinçle söylüyordu:

- Ah, ana!... O kadar mutluyum ki! Ne desem anlatamam! ...” (Hanadan, 1998: 18)

Eserde Remziye Hanım eşi ve oğlu ile münasebetleri çerçevesinde ele alınmıştır. Anne olarak dertli görünen oğluna sahip çıkmakta kararlıdır. Bunu da oğluna açıkça ifade eder:

“Anası her gün tarladaki oğluna yemek götürür. O gün yine oğluna yiyecek götürmek için yola koyulur. Tarlaya vardığında oğlunu düşünceli gören Remziye kadın, oğlunun derdini az çok biliyorsa da yine de neyi olduğunu sorar. Salim’in artık konuşacak gücü kalmamıştır. Traktör sürülen komşunun tarlasını gösterir. Anası Remziye kadın oğluna merak etmemesini, bu konu için babasını razı edeceğini söyler” (Hanadan, 1998: 21)

Remziye’nin traktörün alınması için Yakup Ağa’nın ikna olmasında büyük payı vardır. Her zaman Yakup Ağanın karşısında oğlunu kollamış, onun isteklerini yapabilmek için çabalamıştır:

“Avlu kapınsa vardığında kendisini uğurlamak için yanına varan karısına döndü. Şaka kabilinden:

- Sen de oğlanı destekliyorsun galiba? diye söylendi.

Karısı ne diyeceğini bilemedi bir süre. Yüzünü acı bir tebessüm sardı. Titrek bir sesle:

- Tek oğlumuz o, dedi bir deri bir kemik kaldı zavallı kızgın güneş altında çift süre süre:

Acıyorum oğlana!...

Sözlerini bitirir bitirmez vücudunu kocasının kucağına yasladı. Gözyaşları çıkmıştı. Yakup Ağa kendine güvenen sesiyle:

- Hadi hadi üzme kendini, dedi. Kuşluk için iyi bir şeyler hazırlamaya bak. Dönünce karnım epey acıkır herhalde...” (Hanadan, 1998: 29)

Hanadan’ın “Yıldızlı Ev” hikâye kitabında yer alan “Ayrılık” isimli hikâyesinde Türkiye’ye göç eden Oğuz ve ailesinin komşuları ve çevresindekilerden hüznü ayrılık hikâyesi ben-anlatıcının ağzından anlatılmaktadır. Sabah erken uyanan Deniz, dedesi ve annesinin Oğuz’u ve ailesini yolcu etmeye gitmişlerdir. Oğuz’un bir çoban köpeği olan Karabaşa verdiği sözden dolayı doğduğu yerden ayrılmak istemez, daha sonra tam vedalaşacakları zamanda ortalıktan kaybolur, onu Deniz Karabaş’ın yanında bulur. Birbirlerini unutmayacaklarına söz verirler ve hüznü bir ayrılık yaşarlar. Hikâyede kadın karakterler, Deniz’in annesi, Oğuz’un annesi ve Oğuz’un ninesi olarak yer alır. Deniz’in annesi komşuluk ilişkilerini anlatmak için hikâyeye yerleştirilmiş bir kadın tipidir. Eserde, çok yakın komşusunun Türkiye’ye göç etmesine gönlü razı olamayan buna üzülen bir anne tipindedir, bundan sonra bir daha komşusuyla görüşmeyeceğinden endişelenir:

“–Zavallı Nazende!... Dünyanın öbür ucuna gidecek, yok olacak. Bir daha görebilecek miyiz acaba? Anasına, kardeşlerine de yazık olacak. Tümü burada, o ise... diyordu.” (Hanadan, 1989: 37)

Oğuz’un annesi, oğlu Oğuz ortalıktan kaybolunca onu en iyi anlayan arkadaşı Deniz’den yardım isteyen annedir:

“- Söyle Deniz? diyordu ağlamaklı bir sesle. Oğuz nerde, ha? Tam gitmek üzereyken bir de baktık ki, oğlumuz meydanlarda yok... O senin kan kardeşin. Yalnız sen bilirsin onun nerde olduğunu... diye feryat ediyordu kadıncağz.” (Hanadan, 1989: 39)

Eserlerde, kültürümüzde komşuluk ilişkileri, komşuluk öğretileri anne tipi üzerinden ele alınır. Bölgemizde, unutulmayan komşuluk ilişkilerinden bahsetmek mümkündür, komşuların birbirlerini çok sık gördükleri ve her an yüz yüze baktıkları için karşılaştıklarında güler yüzlü olmaları, selamlaşmaları, hediyeleşmeleri, birbirlerinin yardımına koşmaları, biktırıcı olmaksızın ziyaretleşmeleri dikkat çekicidir.

Agim Rifat Yeşeren’ in, “Bir Romandan Bir Bölüm”, isimli hikâyesinde anne - çocuk arasında diyalog dikkat çekicidir. Diğerlerinden farkı Yeşeren’ deki çocuk olgunluk çağına erişmiş bir çocuktur. Hikâyede kadın tipi olarak ele aldığımız anne tipi ile ev işleri- hizmet gibi bütün yüklerin anne üzerinde yüklendiğini ve bunun sonucunda annenin şikâyetini dile getirir. Annenin bu durumu evde çocuktan başlayarak kimsenin umrunda değildir:

“- Yok işte! Almaya gelince kimse o taraf olmuyor. Herkes yan çiziyor. İçmeye gelince...

- Ne yalan söyleyeyim, kadın haklı, bizde işler hep – tilki tilkiye, tilkikuyruğuna.

- Üstüne bak şaşkın üstüne, üstündeki kazak tersine!

- Dünya yüzüne mi ki anne?

- Sustu. Kabul etti demek.

- Çay koyayım mı?

- İstemez.” (Yeşeren, 1991: 24)

Anne olarak gereken değer verilemediği bir kadın tipi ile karşılaşırız.

“Kusarsan Aç Kalırsın” isimli bir diğer hikâyesinde ise çocuğu ile dertleşen ananın bu durumu karşısında çocuk düşünceli tedirgindir. Anne şikâyetçi olmasına rağmen gene evin yükünü üzerinde taşımak idare etmek durumunda olan bir tiptir. Kadın tipi olarak anne Prizren ağızıyla konuşturulur. Annenin evdeki hali, yazar anlatıcının ağzından dile getirilir:

“Anası gene,

- Koca eşek olmsın hala sofraya otorisin. Cit yabi yere çekil başımdan.

Bilir Abidin, böyle der ama böyle düşünmez anası. Bilir Abidin bilir bütün bunların yer darlığından geçim derdinden ileri geldiğini. Ana onu ver, ana bunu ver. Ana onu ana bunu götür. Hep ana! Ana! Ana!... Bir günde kaç sofraya salt: kur kaldır, kur kadır. Bu kadın ne zaman bir gün göreceksin, ne zaman? der durur Abidin. Acır anasına. Kolay mı! Sık sık sigara içerler hep beraber. İçerler içerler dert yanarlar.» (Yeşeren, 1991: 30)

Anne, aile içinde ondan her şeyi yapmasını beklenen kişidir. Ev işleri dâhil birçok iş paylaşmak yerine anneden beklenir, anneye biçilen bu yükler aile fertleri arasında annenin sorumluluğu ve görevi olarak algılanır.

Anne tipinin hikâyelerde vurgulanması gereken bir diğer özelliği ailenin vazgeçilemez bir parçası oluşudur, zaman zaman gözyaşı ile ailedeki sıcaklığı dile getirir. Birçok hikâyede fedakâr anne tipi, bekleyen kadın tipi ile karşılaşırız. Anne, sürekli anımsanan kahramanın geçmiş yaşantısı hakkında ipuçları veren gizli bir kişilik niteliğindedir. Hasan Mercan'ın hikâyelerinde anne tipinin bu özelliğini bariz bir şekilde görmek mümkündür. Bazı hikâyelerde, kahramanın üzerinden anlatılan anne söz konusudur. Özlem duyduğu, çocukluk dönemindeki annesini anımsar. Dini yanı ağır basan anne tipi de vardır. Annenin Kuran'ı okuması başörtüsü takması dindar bir özelliğe sahip olduğu görülür.

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı hikâye ve romanında kadın tiplerinden en fazla 'nine' nin dindar özelliğe sahip olduğunu görebiliriz. Fakat aynı özelliği aynı oranda olmasa da anne tipinde de görmek mümkündür. Hanadan'ın "Taş Yerde Ağır" "I" isimli romanında Hafize Ana, dini yanı ağır basan anne tipine örnektir:

"Anası her sabah olduğu gibi kalkmış, babasını camiye uğurlayıp namazını kıldıktan sonra kümesteki tavukları avluya salmıştı." (Hanadan, 2002: 95)

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatında çok az görülen, annenin dindar yanının ortaya konduğu hikâyelere Ahmet İğciler-de de rastlarız. Yazar-anlatıcı ağızdan anlatılan "Kocakarı Soğuşu" isimli hikâyede annenin bu özelliği şöyle verilmiştir:

"Çocukların gidişini anneleri, avlu kapısına dek izledi. Onlara hayır dualar okudu. Hilal'in sevincine diyecek yoktu." (Ahmet İğciler, 1991: 59). Hayır dua okuyarak çocuğunu uğurlayan annenin dindar yanı ortaya konmuştur.

"Dua, hayatımızın bir gereksinimi gibi devamlı bir şeylere ihtiyaç duyulduğunda veya tehlikeli anlarda insanoğlunun duaya sarılıp Allah'tan yardım isteyerek kendini teselli etmeye çalışmasıdır. Bu nedenle, dua etmenin "Halk Kurtuluş Savaşı" sonrası yazarlarımızın eserlerinde sıkça rastlanılır. 1951 yılından sonra yayınlanan eserlerde, hem konu hem de düşünme özgürlüğü görülür. Doğrudan dini konulara değil de sosyal hayatın ve yaşam tarzının gerekliliğinden olacak ki eserlerde ister istemez dini inanç, yorum ve açıklamalara rastlanılır. Buna örnek vermemizin sebebi: Genç neslin almış oldukları devlet eğitiminde herhangi bir dini dersin görülmediği ama aileden öğrenildiği, toplumsal yaşamda görüldüğü, etraftan edinildiği dini bilgiler önemlidir. Bunun ne nedenle etkili olduğunu yazarların eserlerinden görülebilir."² Görüldüğü üzere,

2 ALİL, Sevin, Türk Edebiyatıyla İlgili Makaleler, T.C. Kültür Bakanlığı tarafından desteklenmiştir, Üsküp, 2013

yazarlarımızdan bazıları kültürel kimliğimizi oluşturan inanç dünyamıza dikkatleri çekmiştir. Zeki Gürel'e göre: «Makedonya'da 1990 öncesi kalkıp da bir dini konu üstüne edebiyat yapmamız hoş karşılanmayabilirdi. Bu konuları yazsanız bile yayınlayacak alan bulamayabilirdiniz.»³ O dönem söz konusu durumun Kosova Türk edebiyatı için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Çok yönlü bir dini hayatın bu topraklarda yaşandığını biliyoruz. Bugün hâlâ faal durumda olan tekkelelerin o günlerin canlı şahidi olduğunu belirtmesi yazarın açıklamasını kanıtlar niteliktedir.

Hikâyelerin bir kısmında, anne çocuk ilişkisi, sıcaklık, güvende olma isteği ile anne arayışında işlenir. Hoş anne özlemi ve otoriter anne tipi ile Hasan Mercan'ın, "Bir Çocuğun Günlüğü" isimli eserinde karşılaşırız. Yazar anne karakteriyle bir çocuğun içgüdüsunü ortaya koymaya çalışmıştır. Hasan Mercan burada, çocuk olan kahraman-anlatıcının ağzından anneyi, farklı bir şekilde dile getirir:

"Annem hikâye değildir. Sevmez hikâyeyi, anlatmaz bana hikâye. Okuyamazsın onu. Noktasız, virgülsüz bir annedir benim annem... Annem top da değildir! Sevmez topları, sevmez oyunu, benimle oynamaz. Babam oynayınca çok kızar. Bilmeceli bir annem var benim. Kimse çözemez." (Mercan, 1986: 19)

Yazar, diğer anne tiplerinin dışında görülen, bu farklılığı, daha da ileriye götürerek annenin nefesi karşısında çocuğun hissettiklerini kahramanın ağzından şöyle anlatır:

"Bu yüzden babam yatağıma girince sevinirim. Annem gelince üzülürüm. Annelerin solukları sıcaktır, der Hüseyin. Ama benimkinin öyle soğuk ki!" (Mercan, 1986: 17)

Bu eserinde Hasan Mercan diğerlerinden farklı kavgacı, kıskanç anne tipini ele alırken annenin, sinirli olmasının nedeni açıkça belirtilmemiştir. Kahraman-anlatıcının ağzından anlatılan eşi ile sürekli kavga eden annenin kocasıyla arasında iletişimsizliği arttırması ve çocuktaki etkisi üzerinde durulmuştur. Anneyi babadan ayrı görmeyi kabullenemeyen çocuk, sessizliği ve sırrı simgeler, hissettiklerini sadece güncesine yazar.

Hikâyede, annelik nitelikleri üzerinde durulurken aynı zamanda karı-koca ilişkisi de sergilenmiştir. Hikâyelerin bir kısmında kadını aşağılayan söyleyişlere rastlarken burada tam tersi mevcuttur kadın kocasını sürekli aşağılayıcı bir tavır sergiler. Çoğu zaman, karı-koca arasında iletişimsizlik neden gösterilmeden sergilenmiştir. Kadın karakter yüzünden ilişki sürekli kavgalı yürüdüğü için aile zarar görmüştür. Kahraman-anlatıcı olan ismi belirtilmemiş çocuk babanın evden ayrılışını ve belli bir süre babasız kalmasından annesini sorumlu tutar. Annenin çocuğunu, yetiştirmede görevi üzerinde durulurken, kadın kahramanın olması gereken niteliklerden kendisini sorumlu tutmaz. Annenin aile üzerinde etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Hasan Mercan'ın bu eserinde, Anne'nin çocuğunu tanıma fırsatı ancak hatıra defterini okumasıyla bulduğu, okuyucuya sezdirilir.

Ahmet İğciler'in hikâyelerinde ise Hasan Mercan'daki anne tipinin zıddını görmekteyiz. Buradaki anne tipi, evde kendi sözünü geçirmek yerine, babayı ilk sıraya koyan kadın tipidir.

3 GÜREL, Zeki, Bir Şair Portresi, 13. Çalıklı Hidrellez Şenlikleri, 4-8 Mayıs 2004, konuşmadan, www.avniengullu.com/Hakkında.aspx?id=3

Yani kadın karakter olarak anne tipi, otoriter değil, çocuklarına kocasının aracılığıyla sözünü dinletmeyi tercih eden tiptir:

“Aynı anda karı koca birbirine bakıştı. Az sonra sofradan kalktılar. Canan’ın annesi baba ile kızı baş başa bırakmak gerektiğini düşünerek odadan çıktı. Yanına Canan’dan küçük olan oğullarını aldı. Baba ile kız odada yalnız kaldılar. Canan yüzünü buruşturmuş. Namaz kılar gibi, ellerini göbeğine dayamıştı.» (Ahmet İğciler, 1991: 10)

Eserlerdeki anne tipinin fedakâr, sevecen, koruyucu, güven verici bir konumda bulunması, erkek kahramanların şefkat arayışlarından kaynaklanmaktadır. Bu noktada anne tipi ile sevgili tipinin çakıştığı da görülmektedir.

Kosova Türk Edebiyatında hikâye ve roman türünde verilen eserlerde ele alınan anne tipleri çoğunlukla isimlerinin belirtilmediği tiplerdir. Ahmet İğciler’in hikâyelerinin çoğunda dikkati çeken bir diğer özellik de anne tipinde, kadının günlük hayatta birtakım hizmetleri yerine getirmek görevini de yürüttüğünü görürüz:

“... Önünde çaylarla mum gibi duran gelinini görünce, torunlarının boynundan kenetlenmiş kollarını çekti. Birini sağında ötekisini solunda oturttu. Sonra yeni demlenmiş bir çaydan aldı.” (Ahmet İğciler, 1991: 64)

“... Hamurlu ellerle balkona varan kadın uzaktan gelen Üzeyir’i görünce kızına şöyle dedi: Koş babandan müjdeyi al ...” (Ahmet İğciler, 1991: 27)

Ahmet İğciler, sürekli çocuklarıyla meşgul olan anne tipine, çocuklara bakan yemek yediren ev hanımı özelliğini yüklemiştir:

“Anne ile oğul böyle konuşurken Kemal’in, küçük kardeşi Saffet uyanmış kapı önünde göründü. Kemal onu görünce annesinden ayrıldı. Kardeşinin yanına vardı. Mahmur yüzlü kardeşini kucağına aldı. Terli boynunu öptü. Az sonra iki kardeşin yanına anneleri vardı. Saffet’i Kemal’den alarak yatak odasına götürdü. Çünkü elbise değiştirmesi gerekiyordu.” (Ahmet İğciler, 1991: 47)

Ahmet İğciler’in, hikâyelerinde anne tipi, ‘elindeki yün işleri’, ‘elinde olan çamaşırlar’, gibi işlerle meşgul olan ev kadını olarak yer alır. Evdeki işlerle meşgul olan kadın karakter, ‘kocasına da meyveleri taşımakta yardımcı olan’ kadın olarak anlatılmıştır. Oysa eşinin kadına bazı işlerde yardımcı olduğundan bahsedilmemiştir. Yani evde birçok işin ortak değil, tek taraflı kadın tarafından yapıldığını görürüz. Dolayısıyla Çağdaş Kosova Türk edebiyatında, ‘insanı içinde bulunduğu toplumsal çevrenin ürünü olarak duyan, düşünen tasarlayan bir varlık olarak’, hikâye ve romanlarda toplumsal gerçekçilik akımının etkisini görmek mümkündür.

Ahmet İğciler hikâyelerinde, anne tipinin fiziksel psikolojik özellikleri üzerinde durmamıştır, sık sık kadının başındaki yazmasını düzelttiğini dile getirdiğinden anne tipini başındaki yazmasıyla gözümüzde canlandırmamız mümkündür.

Ahmet İğciler’ in “Yüreksiz Adam” isimli hikâye kitabında yer alan “Ana Yüreği” isimli hikâyede Şükran’ın annesi olan Naciye Hanım kızını seven, kızı için endişelenen bir annedir.

“Saatler sular gibi geçti. Şükran ise eve daha dönmedi. Annesi sıkıntıdan arka arkaya sigara içiyor, yer tutmuyordu. Avluda başsız sinek gibi dolanıyordu. Üzüntüden dudakları kurumuş, yüzü sapsarı olmuştu.” (İğciler, 1984: 21)

Kahvede, Şükran ile annesinin arasında geçenler yazar-anlatıcı tarafından dile getirilir. Anne kızının namusundan endişelenen, her şeye rağmen kızını bu bataklıktan kurtarmaya kararlı bir anne tipindedir:

“Kahve karşılarındaydı. Camları kirliydi. İçerden müzik sesleri geliyordu. Masalarda, kıra gitmeyen birkaç köylü oturmuş, konuşuyordu. İçerde hesap masası da vardı. Şükran o masaya uzanmış düşünüyordu. Ağladığı göz kapaklarının şişkinliğinden belliydi. Kahve kapısı açılınca, Şükran irkildi. Yeni müşterilerin geldiğini zannetti. Oysa karşısında annesi kardeşi ve daha iki kişiyi görünce yerinde taş kesildi. Parmağını ısırdı. Kendine gelince kaçmak istedi. Oysa yapamadı. Çünkü o anda kardeşi üstüne atıldı. Sıkı sıkı tuttu. Şükran zorlandı. Bir an kardeşinin pençelerinden kurtuldu.

Komşu odaya kaçarken Kazım saçlarından tuttu. Kendine çekti. Şükran yere serildi. Annesi de koşarak kızın kolundan tuttu. Şükran güçsüz kalınca teslim oldu.

“ - Koyverin, dedi. Mahvoldum... Yıkıldım... Annesi kızının saçlarını düzeltti. Onu okşamak, bağrına basmak istiyordu. Adam kahvedekilerden utanıyor ve kendini kızına veremiyordu. Şükran'ı sağ salim bulduklarından çok memnundu. Dünyalar kadının olmuştu. Şükran'ı kahveden çıkardılar.” (İğciler, 1984: 29)

Kız kahveden eve geldikten sonra bakireliğini kaybetmiştir, annenin kızının karşısındaki durumu anlatılmaktadır.

Süreyya Yusuf'un “Öyküler” isimli hikâye kitabında, Ayşecik, ölen annenin karşısında duygularını dile getirdiği kızcağızdır. Anneye verilen değer gözler önüne serilir. İhsan Hanım da ‘Ayşecik’ tipiyle, yaptığı yanlışların ve vicdan azabının farkına varır. Ayşecik, 6-7 yaşlarında, bir kızcağızdır. Ölen Canan'ın kızıdır. Annesi öldükten sonra annesinin halası olan İhsan Hanımın yanına gelir. Annesine büyük bir özlem duyan kız annesinin bir daha geri gelmeyeceğinin henüz farkında değildir. Kızcağızın bir iç dökme olarak bu yaklaşımı, yazar- anlatıcının ağzından dile getirilir:

“-Anne! Anne! Annem nerde? diye bağırdı. Sonra da yavaş yavaş kendine gelince şaşkın, mindere çöktü. Bu görünüm önünde kendini güçhale tutan İhsan Hanım: -N'oldu yavrum? Neyin var? Rüya mı gördün? - diye usulcacık sordu. Ayşecik soruları anlamamış gibiydi. - Hala be, hiç mi artık annemi göremem? - diye sorarken üzgün gözlerini Büyük Halanın gözlerine dikti. Bir cevap alamayınca da: -Bari hep böyle uykumda görebilsem onu... dedi.” (Yusuf, 1982: 37)

Büyük Hala, büyükanne durumunda olan ‘hala’ ile ‘çocuk’ paylaşımının olduğu hikâyedir. Çalışmamızda anne çocuk ilişkilerinin de üzerinde durulduğu eserlerden farklı olarak bu hikâyede çocuğun duyguları, ölmüş olan bir anneye karşı hissettikleri şeklinde ele alınmıştır. Ayşecik ölen annesini rüyalarında bile görmek için yanıp tutuşan küçük, savunmasız ve tertemiz bir kızdır. Anne arayışı onu bir sığınak olarak gördüğünden kaynaklanır. Annesini kaybeden Ayşeciğin bu

durumu karşısında “kendini güçhale tutan İhsan Hanım” ın da içinde bulunduğu durum ortaya konur. Karşılaştığımız hala “büyükanne tipi” inde özellikle çocuk anlatıcıda üzerinde önemle durulan bir kişiliktir. Ayşecik ise, İhsan Hanım’ın Canan’ı yetiştirme tarzının yanlış olduğunu fark etmesi için hikâyeye yerleştirilmiş olan kızdır.

Reşit Hanadan’ın “Yıldızlı Ev” isimli hikâye kitabında yer alan “Ali” isimli çok kısa hikâyesinde, olay anne ile çocuk arasında geçmektedir. Babası Almanya’da çalışan Ali, annesiyle birlikte ismi belirtilmeyen bir köyde yaşamaktadır. Hikâyede Ali’nin hava şartlarına aldırış etmeden, hiç korkmadan, gece karanlığında ebe olan Halime yengeyi gidip alması, anlatılmıştır. Hikâyede Cemile isimli kadın karakter, bütün zorluklara tek başına direnen ve oğlunu da tek başına yetiştiren ona merhamet duygusunu aşıl原因 bir annedir. Kocasını Almanya’da çalıştığı için oğlunu tek başına büyüten bir eştir aynı zamanda. Eserde çilekeş bir anne tipine örnek verilmeye çalışılmıştır. Cemile’nin doğum sırasında tek başına kalması ve o sırada oğlu küçük olduğu için doğum sancılarını oğlundan gizlemeye çalışan bir anneye örnek aşağıda gösterilmiştir:

“Yerde kıvranan Cemile henüz sekiz yaşına basmış oğluna hiç kıpırdamadan, sadece gözlerini çevirerek baktı. Acısını gizlemeye çalıştı.” (Hanadan, 1989: 5)

Buna rağmen çocuk durumun farkındadır ve annesine yardım etmek için yaşı küçük olmasına rağmen ebeyi gidip çağırarak zorunda kalır:

“Babasının bir yıl önce Almanya’dan getirdiği kalın ceketini giydi, dolabın içinde duran elektrik fenerini aldı. Anasına bir kez daha baktıktan sonra odadan dışarı fırladı. Korkunç tipi içinde yitti.” (Hanadan, 1989: 6)

Reşit Hanadan, burada anne ile çocuk arasında diğerlerine göre farklı bir paylaşımı dile getirmeye çalışmıştır. Reşit Hanadan’ın kitabının da ismini taşıdığı “Yıldızlı Ev” isimli hikâyesinin konusu, göçmen bir ailenin kasaba hayatına uymak için, vermiş oldukları mücadeledir. Yazarın ailesinin kasabaya göç etmesi, göçmenlere ucuz verilen arsada ev yapmaları, kiremit için paralarının olmayışı, kiremit parası için annenin altın liralmasını bozması ve tam evlerine yerleşmişken annenin ölümü ile çocuğun derinden üzülmeye söz konusudur.

İsminin belirtilmediği ben-anlatıcının ağzından dile getirilen hikâyede başkahraman olan anne, evin geçimini sağlamak için gece gaz lambasının solgun ışığında iğne oyası yapan, zengin mahallelerine gidip yaptığı oyaları satan, ailesi için ne gerekirse yapabilen, kiremit parası çıkmayınca altın liralmasını bozan ve ölümcül hastalığa kapılıp genç yaşta ölen bir anne karakteridir.

“Gündüz bir yana, geceleri de ev işlerinden arttırmaya çalıştığı vakitlerde, biz uyurken o, gaz lambasının solgun ışığı altında iğne oyası yapardı göz nuru dökerken.” (Hanadan, 1989: 12)

Annenin para kazanarak evin geçimini de sağladığını görebiliriz. Kadının el emeği göz nuru yaptığı oyaları oğlu ile birlikte satmaya gittikleri çocuğun ağzından anlatılır:

“Sonra birlikte kasabamızın zengin mahallelerine gidip zengin hanımlara satardık yaptığı oyaları.” (Hanadan, 1989: 12)

Hikâyede annenin altın liralarnı bozdurmak zorunda kalışı, hem babayı hem oğlu tedirgin eder fakat başka çareleri yoktur, bu durum karşısında çocuğın ağzından babanın durumu dile getirilir:

“Anamın uzattığı iki sapsarı lirayı alıp boynu bükük bir halde çarşının yolunu tuttu.” (Hanadan, 1989: 20)

“Yıldızlı Ev” isimli hikâyede anne ile çocuk arasında yaşananların yanı sıra annenin ölümlü ile sonuçlanan bir hikâyede çocuğın durumu ele alınmıştır. Hikâyede çocuk, yazar-anlatıcının ağzından arkadaşıdan annesinin öldüğünü anlar:

“Anan öldü, mezarlığa götürdüler! dedi .” (Hanadan, 1989: 22).

“Yıldızlı Ev” isimli hikâye kitabında, anne tipinin ele alındığı bir diğer hikâye de “Özlem’in Dayanışmaya Katkısı” isimli hikâyedir. Olay Özlem’in haberlerde programlarında, Kopaonik depresimini görmesiyle başlar. Hikâyede, Özlemin ailesinin bu duruma ne kadar çok üzüldüğü ve onlara yardım etmek için ellerinden gelen her şeyi yapmaya çalıştıkları, dayanışmaya katkıları anlatılmaktadır. Hikâyede kadın karakter, Özlem’in annesidir. Dayanışmayı seven, yardım sever bir anne tipi olarak hikâyeye yerleştirilmiştir:

“Annesiyle babası hemen o akşam bir toplantı yaptı. Yersarsıntısına uğrayanlara dayanışmada bulunabilmek için olanakları çerçevesinde para, giysi ve ev eşyası yardımında bulunulması kararı alınmıştı.” (Hanadan, 1989: 26)

“Özlem de ekrandaki görüntülerde görüp de acıdığı yaşıtı kız arkadaşları için en güzel gömleklerini, ancak birkaç kez giydiği yepyeni entarilerini, kışlık ayakkabılarını ayırdı. Götürüp annesiyle babasının bağış için seçtikleri giysilerinin yanına koydu.” (Hanadan, 1989: 26)

İsminin belirtilmediği anne, hikâyenin sonunda bu duyguları kızına da öğreten ve kızının dayanışma katkısını gördükten sonra mutlu olan bir anne tipi olarak karşımıza çıkar:

“Aklına bir şey düşmüş gibi ivediyle yatak odasına geçti, orada, çivilikte, iki ay önceleri babasının kendine satın almış olduğu kürkü aldı. Onu da diğer giysilerin yanına bıraktı. Annesi ile babasının gözleri mutluluktan gülüyordu.” (Hanadan, 1989: 27)

Reşit Hanadan’ın “Yıldızlı Ev” isimli hikâye kitabında, “Memiş’in Tosunu” adlı hikâyesinde köyde Memiş adında bir çocuğın ailesi ile arasında geçenler ele alınmıştır. Hikâye, Memiş’in babasının, onun çok sevdiği bir buzağıyı kesmek istemesi ile başlar. Memiş, babasını bu düşünceden caydırmak için çok uğraşır ancak sonunda dayı buzağıyı kesmekten kurtarır çünkü Memiş’e başka bir buzağı vermiştir. Bu hikâyede anne ailenin geçimini düşünen ve oğluna doğruları anlatmaya çalışan bir anne kimliği ile yer alır:

“Olmaz dedi! dedi annesi. Kış boyunca etsiz ne yaparız, ne yeriz? Baban tarla almamış olsaydı, neyse, ama borcumuz var. Başka, pastırmalık alamayız ki...” (Hanadan, 1989: 28)

Mercan’ın “Yörük Osman” isimli eserinde Hatçe Nine hasta olan yaşlı anne tipi olarak yer alır. Hatçe, büzülüp yatağında kötürüm yatan hasta bir kadındır. Yalnız kalmaktan korkan bakıma

muhtaç bir kişidir. Aynı zamanda, çocuğuna güvenen bir anne tipidir. İhtiyar kadın Mümüne'nin de kaynanası tipindedir. Hatçe Nine belki de kızı olmadığından gelini Mümüne' ye güvenemez. Kendisi yatalak bir hasta olduğu için Osman'ın gurbete gidiş kararı onu tedirgin eder:

“Ya ben n'aparım ki sonra? diyordu annesi. Etme, eyleme, oğlum. Beni böyle kötürüm kimlere bırakıyorsun?” (Mercan, 1972: 10)

Hatçe Nine'nin gelinine güvenmemekte haklı olduğu daha sonra anlaşılır. Mümüne köyün sahibi Ali Ağa'ya kaçmaya karar verirken bakmakla yükümlü olduğu kaynanasını bile düşünmediğini şu cümleden anlayabiliriz:

“Peki. Ya kaynana?”.. “Allah yardımcısı olsun...” (Mercan, 1972: 33)

Hatçe Nine ölür ölmez, gelini Mümüne Ali Ağa'yla evlenir. Hatçe Nine başlarına gelebilecekleri tahmin edebildiği için oğlunun kendilerini uzun zaman sahipsiz, habersiz bırakmasından yakınır. Oğlu Osman ise annesinin itirazlarına rağmen erkek sözü vermişti bir kere sonu hüznle bitse bile, tarlasını geri alacaktır. Hasan Mercan'ın “Yörük Osman” isimli hikâye kitabında Hatçe Nine, oğluna sözünü geçiremeyen bir anne tipi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Hikâyede Hatçe Nine olarak adlandırılan Osman'ın annesi gelini ile münasebetleri çerçevesinde de ele alınmıştır. Köyden ayrıldıktan sonra, ailesiyle hiç haberleşmeyen Osman, köye dönünce hasta annesi ölmüştür, karısı Mümüne de Ali Ağa'ya kaçmıştır.

Hasan Mercan'ın “Yörük Osman” isimli hikâyesinde, annesinin oğluna karşı hissettiklerinin karşısında Oğlu Osman kayıtsız değildir, o da annesi için dertlenir. Osman annesini seven, yerine yurduna düşkün bir çocuktur. Gurbete çıkmadan çok düşünür:

“Osman bırakmamalıydı toprağını, elbette bırakmamalıydı. Köylü, köyüne, geleneğine, toprağına bağlıdır derler işte. Osman da öyle olmalıydı. Büzülüp yatağında kötürüm yatan, ana-sına da sımsıkı sarılmalıydı, bırakmamalıydı Hatçe Nine'yi, hiç ayrılmamalıydı ondan. Ne yapardı sonra kadıncağız? Evini açacak, ocağını yakacak kimse olmayacak mıydı? Yalnız mı kalmalıydı Hatçe Nine? Elleri birbirine bağlı, bağına taş dayalı? Ona “Ana” kim diyecekti ki, sonra?

“Hayır,” diyordu Osman,” olacağı benzemez ki bu iş...” (Mercan, 1972: 5)

Osman'ın annesi oğlunun gurbete gitmek isteğine razı değildir ne yapsa söz dinletemiştir, o annesini çok sevse, saygı gösterse de gitmekte karardır ve onu teselli etmeye çalışır

“Mümüne var ya o sana gözleri gibi bakacak” diyordu Osman. Ben çabuk dönerim. Ağır kış basar basmaz dönerim canım ana. Para toplar, dönerim. İki tarla parası serdim mi önüne, al hesabını Ali Ağa dersin sonra... Gözüm aksın böyle değilse, na, nurum aksın ya diyorum...” (Mercan, 1972: 10)

Hasta olan anne ve çocuk arasındaki bağın dile getirildiği Süreyya Yusuf'un “Öyküler” kitabında yer alan “Anam” isimli hikâyede, Sezai daha küçücük bir çocuktur. Hikâyenin başında, annesi, babası ve kardeşleri ile mutlu bir hayat sürerler. Hele annesi Sezai'nin gönlünü almasını o kadar iyi biliyordu ki Sezai annesine büyük bir sevgi ve hayranlık duyuyordu. Sezai'nin babası

tarafından kimsesi yoktu, diğer taraftan ise dayısı bir de anneanesi vardır. Sezaî'nin annesi yalnızlıktan hiç hoşlanmayan, yalnız kalınca hemen komşuları çağırıp onlarla dertleşen bir kadındır. Günün birinde Sezaî'nin hem anneanesi hem de dayısı peş peşe ölür. Sezaî'nin annesi bu duruma katlanamaz duruma gelir, daha sonra verem hastalığına yakalanır. Babası bu hastalıktan korktuğu için eşi ile ilgilenmez. Diğer yandan kardeşleri de Sezaî de küçük oldukları için annenin odasına girmeleri yasak olduğu halde, annenin bakımını ve onun yalnızlığını gidermekte kendisi de çocuk olan Sezaî üstlenmiştir. Annesinin iyileşmesi için her şeyini feda etmeye hazırdı Sezaî fakat onun eriyip gitmesini bir türlü engel olamıyordu. Annesi de artık kendisi için üzülüyor, hasta yatağında bile çocukları için iyileşmeyi arzuluyor, onlar için yanıp tutuşan bir anne tipine örnektir.

“Anam” isimli hikâyede Sezaî'nin annesi çocuk anlatıcının ağzından şöyle anlatılır:

“Annem benim, dünyanın en iyi anasıdır. Nasıl da her zaman hem başımı hem gönlümü okşamasını bilir, sevincime sevinç katar, derdime derman olurdu.” (Yusuf, 1982: 29)

Annesinin hastalanmadan önceki haline özlem duyan çocuk anneyi bir sığınak olarak görür. Anne ise çocuğuna karşı sevgi dolu, merhametli, anlayışlı bir kadın tipine örnek verilmiştir:

“Hele onun o içten kucaklaması... Ancak o zamanlar kendimi en mutlu, en güvenli duymaktayım. Koynundayken büyülmüş bir koku sarar beni tırnaktan tepeye hani burnundan duyulan bir koku değil. Annem kendisi de gülyacağı kokusunu çok sever, düşünlere giderken bu kokudan sürünür. Fakat bu koku başkadır annemin koynunda duyduğum kokudan. Buna ana kokusu derler herhalde. Dükkânlarda satılıysa birçok insanın yitirdikleri mutluluklara bir an olsun kavuşurlardı belki.” (Yusuf, 1982: 29)

Hikâyede kendi ölümüyle oğlunu yitirme korkusunu dile getiren annenin aslında çocuk kokusunu, ‘ana kokusu’ olarak adlandırması hikâyenin erkek yazarın kaleminden yazılmasındandır. Süreyya Yusuf erkek yazar olmasına rağmen anne olarak kadına bakışını, annenin duygularını başarılı bir şekilde dile getirişi hususunda önemini vurgulamak bu yönüyle de değerlendirmek gerekir. Hikâyede, güvenilir ve sığınılacak bir liman gibi çocuğuna kucak açan, huzur veren bir anne tipi ile karşılaşırız.

Annesinin acılarını paylaşmaya her zaman hazır olan Sezaî. Onu avutmaya, umut verici sözler söylemeye çalışır. Annesini hastalıktan kurtarma umudunu yitirmemiştir:

“Sakin be anneciğim üzülme. Ben sana varım. Sonra kardeşlerim de var. Hepimiz sana kurbanız. Sen biraz daha gayret et, işte ben liseye gidiyorum. Belki günü gelir doktor olurum; seni de dilediğin gibi yaşatırım ...” (Yusuf, 1982: 30)

Sezaî hasta annesine moral vermeye çalışır. Onun hayattan kopmaması onları yalnız bırakmaması için gayret göstermektedir. Bu sözlerden duygulanan annesinin gözlerinden süzülerek yaşlar akar oğlunu hem okşar hem de kesik kesik konuşur:

“Benim merhametli oğlum, inşallah anneniz yetişir de sizin hepinizin berhudar olduğunu görür.” (Yusuf, 1982: 30)

Anne tipi, sevgi ya da ona duyulan özlem biçimindedir. Süreyya Yusuf'un "Anam" hikâyesinde Sezaî'nin annesine karşı duyduğu sevgiyi, onun yaşamını kontrol eden bir tutku ve özlem şekline dönüştürür (Kaya,1993). Hikâyede, çocuklarını büyütüp mesut olduklarını görmek için hastalığa yenilmeyen güçlü bir kadın tipi ortaya konmuştur. Sezaî'nin annesi yalnız kalmaktan hiç hoşlanmayan kadındır. Yalnız kalınca komşuları çaya çağırır. Bir gün hastalıktan dolayı kriz geçirip günlerce uykuya dalmıştır Sezaî'nin annesi. Bir ara Sezaî, annesine bakar. Annesi kımıldayıp su istemektedir. Çabucak bir çay bardağında su getirir Sezaî. Annesi bütün bardak suyu içince kendine gelir, fakat hala çok yorgundur.

"Ne oldu bana böyle oğlum? Hiç anneciğim doktor dedi bir kriz geçirmişsin. Fakat çok halsizim oğlum. Merak etme anneciğim; yavaş yavaş gene toparlanırsın. Ah bir ayağa kalkabilsem... Tabi kalkacaksın. Sen bize lazımsın. Biz sensiz ne oluruz? Bunu der demez pişman olmuştu Sezaî. Fakat ok yaydan çıkmıştı hemencecik annesinin gözleri yaşlanmıştı. İçinde vuruk bir acı vardı. Can tende iken umut kesilmez derler. İki yıldır hep bir ilaç bulunur da, çocuklarının yüzü suyuna bu hastalıktan kurtulur umudu ile kendini avundurmuştu. Nice ilaçlar kullanmış, salık verilen çarelere başvurmuştu. Fakat yatağa düşünce umutları kırılmış istekleri sönmüştü. Artık kendini değil de çocuklarını düşünüyordu." (Yusuf, 1982: 33)

Hikâyede umudunu yitirmeyen, sabreden, vefalı merhametli hasta bir kadın tipi ile karşılaşırız. Annenin durumu ve çocuğun hasta annenin karşısında davranış ve duygularının anlatıldığı hikâye bu şekilde son bulur. Yukarıda örnek verdiğimiz bu cümleden de anlaşılacağı üzere, hikâyede ismi belirtilmeyen annenin ölüp ölmediği açıkça belirtilmemiştir.

Mercan'a göre yazar: "Gelenek dışına çıkma çabası içindedir. Kısa bir girişin ardından kişisini bütün renkliliğiyle sunarak çevresine atlar ve "olayı"ın üzerine hızla yürür. Bu bakımdan Süreyya Yusuf, Yugoslavya Türk hikâyecilerinde yenileşme gerekliliğine (belki bilerek, belki de bilmeyerek) örnek olma yolundadır. "Anam", "Bayram Saatçi" ve "Sevgi" adlarını taşıyan hikâyeleri bunun en elle tutulur örnekleridir ." (Mercan, 1985:109)

Süreyya Yusuf'un, "Öyküler" isimli hikâye kitabında, "Ana" hikâyesinde, oğlunu babasız bin bir zorlukla büyüten bir annenin öyküsünün dile getirildiği hikâyedir. Metuş çok akıllı, terbiyeli, çalışkan bir çocuktur. Onu bütün mahalle, eş dost çok sever. Fakat siyasete karışınca sürekli dayak yiyen ve evinde hep kaç koşullarla, gizli saklı yaşamaya başlayınca herkes ona sırt çevirmiştir. Bir tek anası onun içi yanıp tutuşmuş. Annesi, o ne yaparsa yapsın o en iyisini bilir çünkü o benim bir tanem her şeyimdir diyerek oğluna güvenip, onu yalnız bırakmamıştır. Fakat günün birinde Metuş annesini yalnız bırakmıştır.

"Yazar, gelenek dışına çıkma çabası içindedir. Kısa bir giriş ardından kişisini bütün renkliliğiyle sunarak çevresine atlar ve "olayı"ın üzerine hızla yürür... Anam, Bayram Saatçi ve Sevgi adlarını taşıyan hikâyeleri bunun en elle tutulur örnekleridir." (Selim, 1978:7) Yazar Necati Zekeriya'ya göre: "Yusuf'un öykülerinde, genel olarak kendi gençlik yılları, yaşantıları, acıları, kıvançları, ayrılıklar, göçler, tanıdığı insanlar, sanatçılar, esnaf, yer yer örf ve gelenekler, şenlikler, düğünler, ölümler, Halk Kurtuluş Savaşı yıllarından kimi kesintiler, anılarda kalanlar yer almaktadır." (Yusuf, 1982:9-10)

Başkahraman olan Metuş'un annesinin ismi belirtilmemiş sadece yaşlı bir kadın olarak anlatılmıştır. "Ana" isimli hikâyede olay oğlu için hayatını feda etmiş annenin ve siyasete karışan, kendisini de annesini de mahveden oğlu olan Metuş' un etrafında gelişir. Süreyya Yusuf, babasız büyüttüğü oğlu karşısında bir annenin akraba ve komşularını kaybetmeyi göze almış, oğlunu koruması, duyguları üzerinde durmuştur. Metuş'un anasının ona bağlılığı şöyle anlatılmıştır:

"Ne çok yüreğim yandı bu çocukle. Poletika yüzünden yedigi cutegin, curdugi eziyetin hesabi yoktur. Oni babasız nasıl büyüttüm ben bilerim. O benim bitenem, nazlı çocugum, ünüm arkam odur. Komşilar da akrabalar da oni seveydilar; bütün kasaba oni seveydi. Ona çok akıllı, çok terbiyeli deyidilar. Şimdi zori cürünce korkidan heppisi ondan uzaklasti. Evimize celmez oni aramaz oldilar... Olsun, celmesınlar, aramasınlar. Yalnız aci süz sülemesınlar. Ondan vazgeçme mi istemesınlar." (Yusuf, 1982: 56)

Hikâyede Metuş'un anası oğlunun yanlış yolda olduğunu bilerek onu desteklemez fakat karşı da çıkmayıp, kendisinin nasıl yaşamak istiyorsa yaşamasına izin veren ancak endişeli, onun başına bir iş gelmesinden çok korkan bir anne tipindedir. Metuş'un dayısı, Metuş evde yokken kız kardeşinin ziyaretine sadece bir kez gitmiştir. Dayısı tarafından anasının Metuş'a olan düşkünlüğü yerli halk ağzıyla şöyle anlatılır:

" 'Kızkardeş sen yalnız kaldın, büyle olmaz, bize cel' dedi.

'Yook evi yalnız bırakamam. Ya Metuş bir yerden celirse..' dedim.

'Metuş gari dunmez çünçü oni taraf taraf araylar. Sen bize cel,cendine bak.'

'Yok, Metuşi yalnız bırakamam...'

'Tutturmuşsın illa Metuş Metuş... O da anasına bağlı olsaydı bu işlere cirmez, seni kahretmezdi. Şimdi da o yalnız dil, sen yalnızsın. Bak işte o kaçtı seni perişan etti, mahfetti. En iyi vazceç o mişcinden, bize cel, canını rahat et.'

'Nasıl vazceçerim Metuş`tan kardeş. O benim bit` tanemdir. Cüzbebegimdir. Ben onsuz yaşayamam. O mişçin diyldır kardeş o kasabanın en mekteplisidir; o karabahtlidir, ama işini eyi bilir.'dedim ve aqlamamak için odadan çıktım." (Yusuf, 1982: 59)

Hikâyede Metuş'un siyasete karıştığı ama tam olarak hangi görevde yer aldığı açıklanmamıştır, Metuş daha fazla annesi ile münasebeti çerçevesinde ele alınmıştır. Anne, her şeyi rağmen kardeşini ve çevresindeki bütün insanları kaybetmeyi göze alan, fakat asla oğluna sırt çevirmeyen fedakâr sevgi dolu ve sonunda oğlunu kaybeden bir anne tipine örnektir.

Metuş'un ölüm haberini vermek üzere eve gelen Metuş'un en yakın arkadaşı Salih'in, hasret dolu anneye oğluyla ilgili ölüm haberini nasıl vereceği ve o anda kafasından geçen düşünceleri şöyle açıklar:

"Oğlunu görecek, onu doyasıya koklayacak, sonra da kurtuluş gününe dek gene onu tehlikesiz, güvenilir bir yere gönderecekmış gibi geliyordu ona. Salih ne yapacağını, nasıl davranacağını bilmiyordu. Böyle bir günün gelmeyeceğini nasıl bildirebilirdi böyle bir anaya. Bütün ömrünü

bir tek oğluna bağışlamış olan bir anaya...” (Yusuf, 1982: 60)

Metuş’un kimin tarafından ve nasıl öldürüldüğü ile ilgili açıklama yoktur ancak ipucu olarak şu cümlelerden öldürüldüğünü anlayabiliriz:

“Sakın benden bir şey gizlemeyesin... Beni bugün evde aramasınlar?”

“Yok, oğul daha aramadılar ama hep korkaym sana birşey olmasın.” (Yusuf, 1982: 57)

ya da

“...Çimbilir daha ne kadar kapışacaktı içimdeçi bi içi çişî, evimize apansız beş kostur tüfeklerle, celmeseydi.

“Metuş nerede, sordular...” (Yusuf, 1982: 59)

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı hikâye ve romanında, oğlunun ölüm acısını yaşayan bir anne tipine ilk defa Süreyya Yusuf ‘ta rastlarız.

Yusuf’un aynı hikâye kitabında, “Ali Ağa” hikâyesinde kahramanın da ismini taşıdığı, Ali Ağa’ya babasından maldan başka bir şey kalmamıştır. Ne bir zanaatı, ne de kafasında bir bilgisi vardır. Kendini iyice içkiye vermiştir. Ne de olsa hazır mal yavaş yavaş tükenmeye başlamıştır. Bu arada ölen kardeşi ve karısından kalan çocuklarını o büyütmüş, daha doğrusu kendinden çok karısı Emine Hanım sarıp sarmalamış sevgiyle büyütüştür. Çocuk okuyup adam olmak ister, fakat bu hali Ali Ağa’ya çok dokunur onu bütün gün kitap okuyan tembel, pısrık biri gibi görür. En sonunda yeğenine birçok defa evden gitmesini istediğini söyledikten sonra evden kovar. Hikâye-de Emine’nin çocuğa kendi çocuğu olmamasına rağmen annelik etmesi söz konusudur.

Hikâyenin adını da taşıdığı başkahraman Ali Ağa’dır. Olay ise Ali Ağa ve onun yeğeni etrafında döner. Hikâyede Emine isimli kadın tipi hem bir eş, hem de bir yenge olarak annelik görevini üstlenen üçüncü dereceden kahraman olarak yer alır:

“Allah aşkına daha yavaş konuş! Komşılar çim biler ne umacaklar. Ule da bizi suleyle... Kadıncağız daha sözünü bitirmeden, Ali Ağa daha sert ve çatlak bir sesle karşıladi:- Umsunlar canım; istediklerini sülesınlar! Bana ne... Sen utanırsen, işte Sitnica, cit bogul! Doydum gayri sana da, komşularına da, o miscine da heppinize doydum! Anladın mi!...” (Yusuf, 1982:14)

Emine, kocası tarafından hep hor görülen aşağılanan bir kadın tipidir. Kadın eş olarak, kocasının sürekli sarhoş oluşundan bıkmaması halinde kocasının sözünden çıkmayan iyi niyetle yaklaşmaya çalışan kadın tipine örnektir. Yusuf’un burada kadın kahramandan çok erkek kahramanı ön plana çıkardığını görebiliriz. Emine Hanım yenge olarak Aydın’ın büyütülmesinde etkisinin olduğu, annelik görevi yaptığını ve kocasından çok kendisinin çocuğa ilgi gösterdiğini görebiliriz:

“Aydın yengesi Emine Hanımın sevgisiyle büyümüş onun sayesinde akıllı ve durgun bir çocuk olmuştur.” (Yusuf, 1982: 15)

Yazar anlatıcı tarafından ele alınan hikâyede, yenge olan Emine, kocası istemediği tak-

dirde kocasının yeğenini kendi kızından ayırmayıp, onu bir anne sevgisiyle büyüten kadındır.

Süreyya Yusuf'un "Ali Ağa" isimli bir hikâye kitabının 1974 yılında yayınlandığını biliyoruz, ancak satışa çıkmadığı için kitaba ulaşamadık ve çalışmamızın dışında kalmıştır. Ama bu kitapta yer alan birçok hikâye 1982 yılında yayınlanan "Öyküler" isimli kitabında yer aldığını söyleyebiliriz. Yazar, Necati Zekeriya açıklaması şöyledir:

Süreyya Yusuf, hayattayken bu kitapta yer alan "Ali Ağa, Bayram Saatçi, Baba Seydi, Büyük Hala, Sabri'nin Ayrılışı, Umut, Testereci Orhan, Ana, Sevgi, Direniş ve Yanılgı" adlarını içeren, Ali Ağa adlı bir öykü kitabı yayınlanmıştı (1974). Fazla dizgi yanlışları nedeniyle kitap satışa verilmemişti (Yusuf, 1982: 11).

"Küçük Ali", Hasan Mercan'ın ilk çocuk hikâyeleri kitabıdır. Kitap, on dört başlık şeklinde bölümlerden oluşmaktadır. Bölümler halinde olan başlıklar birbirine bağlı tek bir hikâye olarak ele alınmıştır. Eserde, ilk olarak savaş ele alınarak, daha sonra barışın verdiği mutluluk dile getirilir. Hikâye kitabında yer alan, "Küçük Ali, Dostluk, Kız Kulesi Don'un Ölümü, Yangın, Don'un Ağbeyi, Dönüş, At Kolları, Eşsiz, Uçurtma, Tuhaf Mektup, Emel, Paçavra Bebek, Bekleyiş, Kırır Tozu" gibi başlıklar aslında birer bölümdür, çünkü kitap tek hikâyeden oluşur.

Hüseyin, Osman Ağa'nın oğludur. Babası tarafından savaşa gönderilir. Annesini, eşini, çocuklarını bırakıp dağa savaşmak için Partizanlara katılır. Savaş uzun sürer ama nihayetinde sona erer barışa kavuşurlar. Çocuklar tekrar Körağa Sokağı'nda oynamaya devam eder. Hasan Mercan eserinde, her gün yeni bir macera yaşayarak yeni oyunlar oynayan çocukların başından geçenleri anlatmıştır.

Hikâyelerde kadın karakterler, yardımcı kahraman olarak ele alınmış. Kadın karakterler annelik duygusu ile ortaya çıkan ilk başta koruyucu, genelde öğüt verici, bilgilendirici karakterler olarak hikâyede işlenmiştir. Kadın karakterlerin hikâyede yer alan savaştaki olaylar çerçevesinde değil sadece anne olarak yer aldıkları görülür.

Osman Ağa oğlu Hüseyin'i Partizanlara katılmasını ikna ederken, koruyucu anne özelliğiyle kitapta yer alan, eşi Adile Hanım oğlunu korumak amacıyla geçmiş ve şimdiki kıyaslayarak söze başlar, oğlunun dağa çıkmasını istemez:

"Dur ama" dedi. Sen askerliğe gittiğinde ormana kaçmamıştın ki... Neden Hüseyin kaçacakmış?

Adam:

Zamanlar bir mi ki, karıcığım. Zamanlar bir mi ki... Biz değiştik, zaman değişti, dimi...? Bunu şimdi size anlatacak vaktim yok... Zamanla anlaşılır... Bizimki ancak böyle yapmalıdır." (Mercan, 1969:5)

Adile Hanım'a kocası tarafından 'karıcığım' olarak hitap edilmesinden, eşi tarafından saygı gören bir kadın olduğu anlaşılır. Adile Hanım çocuğuna gelebilecek zararları düşünmekten tedirgindir. Çocuğu savaşa gideceği için üzgündür. Burada Adile Hanım'ın herhangi bir fiziksel özelliği verilmemiştir

Savaş dolayısıyla şehirde oğlu Partizanlara katıldı diye sorgulanmamak ve yakalanmamak için Osman Ağa eşi Adile Hanımı gelini Nazlı'yı ve torunları Ali ve Murat'ı alarak köye giderler. Böyle bir ortamda, yolda eşi Adile Hanım, eşine sormak istediği bir takım soruları sorup sormamakta tedirgindir:

“Arabada kimsecikler konuşmuyordu. Adile Hanım ay ışığından yüzü aydınlanan kocasına bakıyor, bir şeyler sormak istiyordu. Fakat...” Şimdi mi soracak sırasını buldun, aa?” diyeceğinden korktuğu için sormuyordu.” (Mercan, 1969:7)

Ortamın tehlikeli olması, Adile Hanımı suskunluğa, tedirginliğe sevk etmiş, oğlunu ne kadar merak etse de sabredip susmayı tercih etmiştir.

Mercan'ın “Küçük Ali” hikâye kitabında yer alan Emel'in annesi kızının sorduğu soruları cevapsız bırakmayan onu hoş karşılayan bir annedir. Annenin kızının sorduğu sorularına açıklama yapmakta kendisini sorumlu tuttuğu ve aynı zamanda ev hanımı olduğu görülür.

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı hikâye ve romanında, anne tipinde olan kadınların genelde ev kadınları oldukları görülür. Hasan Mercan'ın “Küçük Ali” isimli hikâye kitabında kadınların ev hanımı oldukları ve evdeki işlere baktıkları evin geçinimini sağlamak için genelde erkeklerin çalıştıkları söylenebilir.

Vahit Ergin'in “Kaderin Cilvesi” isimli eseri, bin dokuz yüz yetmişli yıllarda Avrupa'nın çeşitli ülkelerine para kazanabilmek için akın edenlerin bir yandan karşılaştıkları güçlükler, sıkıntıları, özlemleri, öte yandan da maceraları eğlenceleri serüvenlere dolu bir yaşam tarzını konu alan bir romandır. Asıl olayın geçtiği yer, Blauhaus (mavi ev) isimli hoteldir. Olayın yaşandığı reel zaman bir gündür. Ben-anlatıcının ağzından dile getirilen romanda konumuz itibariyle kadın kahramanlar olarak anne, sevgilisi Şenay ve hotelin 612 numaralı odasında kalan Marlene Homfeister, isimli bayan yer almaktadır.

Anne çocuğunun gurbete gitmek istemesine karşı çıkan bir karakterdir. Oğlunun kendisiyle sürekli iletişimde olmasını isteyen otoriter, bir anne tipidir:

“Annemse hüznüydü ve gitmeme engel olmak istiyordu. Gitmiş olsam da eğer, sık sık telefon etmemi ve mektup yazmamı rica ediyordu.” (Ergin, 2001: 121)

Romanın sonunda, ben anlatıcı vatani olan Prizren'e geldiğinde annesini hasta bulduğunu dile getirir, ancak annenin hastalığı ile ilgili daha sonra hiçbir bilgi verilmez:

“Prizren'e geldiğimde annemi biraz hasta buldum ve geleceğimden haberi yoktu. Biraz şaşırı ve temelli olarak eve döndüğümü söyleyince kucağıma sarıldı ve nihayet oğluna kavuştuğunu Tanrıya şükretti ve ağlamaya başladı.” (Ergin, 2001: 121)

Bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere eserde Vahit Ergin'in dil hataları bariz bir şekilde göze batmaktadır. Bu da “Kaderin Cilvesi” isimli romanın sanat değerinin belirlenmesi açısından etkili olacağını düşündürmektedir.

İskender Muzbeg'in “Yanan Sevgiler” eserinde oğluna söz dinletmek için çabalayan anne

tipi görülür. Tarık'ın ana diye hitap ettiği Nezaket Hanım, Tarık'la arasında geçtiği tartışmalı bir diyalog çerçevesinde yer alır. Bu esnada anasının fiziksel özellikleri yazar-anlatıcı ağzından şöyle dile getirilir:

“Tarık'ın anası Nezaket Hanım arda atık omuzlarını öfkeyle gerdi, kalın dudaklarını topladı.” (Muzbeg, 1970: 16)

Reşit Hanadan'ın “Taş Yerinde Ağırır I” isimli eserinde, İkinci Dünya Savaşından sonra yaşadığı topraklarda durumu yaşananları Mamuşa köyünü örnek alarak dile getiren yazar barış, huzur, adalet özlemiyle yanıp tutuşan halkın hayal kırıklıklarının, yaşanan zulmün dile getirildiği komünizm rejimini eleştiren bir romandır.

“Taş Yerinde Ağırır I” romanında Hoca Efendi, Murat'la konuşması sırasında köydeki durumu değerlendiren kahraman konumundadır:

“Böyle dönemler Çavuşoğlu, Kel Ali, Kambur Veli gibi insanların, çıkarıcıların, fırsatçıların, ne idüğü belirsizlerin dönemleridir ne yazık ki.” (Hanadan, 2002: 112)

Eserde, sefillik içerisinde milli ve dini kimliklerini koruma mücadelesi veren mert insanların acı hikâyeleri ele alınmıştır. Yaşadıkları toprakları terk etmeye zorlanan kararlılıklarıyla birçok zorluğun üstesinden gelmeyi başarabilen bir toplumun hikâyesini toplumsal gerçekçilik anlayışıyla başarılı bir şekilde dile getirmiştir. Savaştan sağ salim dönen Murat'ın çocuğuyla ilk defa karşılaşması, eşine duyduğu özlem ve anasına kavuşması dile getirilir. Oğlunun hasretiyle yanıp tutuşan bir annenin iki buçuk yıl görmediği oğluna kavuşma anı şöyle dile getirilir:

“Sonra sevinç içerisinde, ayaklarına, şalvarlarına tutunup oynamakta olan oğlunu bir çırpıda kucağına almasıyla avluya girmiş, ocağın başında donup kalan anasına doğru yürümekte olan kocasına doğru koşurması bir oldu.

Yüz yüze geldiler. Hiç bir şey konuşmadılar bir an. Dudaklarını bir şey konuşabilmek için açıyor, ama nedense konuşamıyorlardı. Sanki dilleri tutulmuştu. Lakin bakışlarıyla, gözleriyle anlattılar duygularını, özlemlerini... Hüseyin anasının kucağında, anasının kollarına sıkıca yapışmış bir halde, yan yan bakıyordu tanımadığı, ilk defa gördüğü bu yabancı adama. Hatta korkudan ağlamaya başlar gibi olmuştu.

Murat elindeki torbayı yere bırakıp anasına doğru yürürken:

-Benim ana, ben... dedi.

-Bırak ağlayayım oğlum, bırak, dedi anası titrek sesiyle. Doya doya ağlayayım... Sevinçten, mutluluktan ağlıyorum.” (Hanadan, 2002: 32)

Oğul hasretiyle tutuşan Hafize Ana, oğlunu özene bezene bakan bir anne tipindedir:

“Hafize Ana da yayıktan süzdüğü topaç topaç taze yağlı sıcak poğaçanın üzerine sürüp oğluna kendi elleriyle yediriyordu. Tavuk kesiyor, kolböreği yapıyor, oğlunu habire besliyordu.” (Hanadan, 2002: 44-45)

“Taş Yerde Ağırır I” romanında, bir annenin oğluna kavuşması sırasında yaşadığı mutluluk yanında aynı savaşta oğlunu kaybeden diğer bir annenin yaşadığı üzüntü dile getirilir. Kendileri sevinç içerisindeyken komşuları olan Dudu Hala da savaşta oğlunu kaybeden bir anneye örnek verilmiştir:

“Gelini Dürdane de ağlamaya başlamıştı, ama feryat etmiyor, sessiz sessiz ağlayıp, yanaklarına dökülen gözyaşlarını silmeye çalışıyordu titreyen elleriyle.

Dudu Hala, gelini Dürdane, oğlu Durmuş, üç yaşındaki torunu Şahzade boyunları bükük, gözleri yaşlı, yürekleri yaralı, acılar içerisindeydiler. Evlerinin direğini alıp götürüvermişti bu savaş.” (Hanadan, 2002: 36)

Oğlunu kaybeden Dudu Hala olarak adlandırılan köyün yaşlı hanımı, yönetimdekileri eleştirerek, onlara meydan okuyan cesur bir anne tipine örnektir:

“Niye cevap vermedin bre Dudu Hala? Hatırını sormuştu adam, diye söylenecek oldu. Dudu Hala sesini yükselterek:

- Allah belasını versin onun, diye çıkıştı. İtalyanlarla, Almanlar’la kucak kucağaydı. Oysa benim dağ gibi oğlum kim bilir nerelerde toprak oldu. Mezarını bile bilmiyorum. Bir de utanmadan konuşmaya yelteleniyor.” (Hanadan, 2002: 137).

Reşit Hanadan’ın aynı eserinde, eve gelir getirmek derdinde olan anne, yaptıklarını satılmak için oğlunu şehire göndermesi gereken, anne tipine örnektir:

“Her hafta, Çarşamba günleri anasının yaptığı peyniri, topladığı tereyağını ve birkaç yumurtayı satıp beş on dinar kazanabilmek ve bu arada kazandığı parayla da eve gazyağı, tuz, şeker gibi gerekli öteberiyi satın alabilmek amacıyla şehre indi Veysel.” (Hanadan, 2002: 77)

Hanadan’ın “Taş Yerde Ağırır I” isimli eserinde tarlada çalışan oğlu Ferhat’a ve arkadaşına yemek götüreren anası, köylerdeki annelerin tarlada çalışan çocuklarına farklı hizmette bulduklarını göstermeye çalışan anne tipine örnektir:

“Anasıyla, babası yanlarına aldıkları Hasan ve Hüseyin’le birlikte kendilerine doğru ilerlemekteydiler. Anasının başında bir tepsi, elinde de bir güğüm, babasının elindeyse bir desti vardı. Serin ayranla su da getiriyorlardı. Yanlarına geldiklerinde babası:

- Kolay gelsin! Yoruldunuz mu, diye sordu.” (Hanadan, 2002: 238)

Köylerde annenin üzerinde pek çok yük olmasına karşılık kadın, ineklerin hizmetini yapmakla da yükümlüdür. Gene Ferhat’ın anası böyle bir kadın tipine örnek gösterilebilir:

“Anası misafirin odaya girdiğini görür görmez tekrar ahıra dönmüştü. İneğin yemini vermekle meşguldü. Aynı o heyecan içerisinde ahıra girdiğinde anası ineğin yemini vermiş, dışarı çıkmak üzereydi ki, kızının telaşı karşısında gülmeye başladı.” (Hanadan, 2002: 244)

Aynı eserde, tek kızı olan Ayşe’nin gelin gitmesine annesi üzülmemektedir. Ayşe’nin annesi kızı ‘misafir’ gözüyle bakan anne tipinde olduğunu ‘Kız dediğin el âlemin malı. Evde çok beklet-

meye gelmez bu yüzden' ifadelerinden de anlarız:

"Alışmışlardı Ayşe'ye karısıyla birlikte. Onun evdeki varlığına, sesine, yürüyüşüne... Aptest almak istediğinde Ayşe bunu hemen anlayıverip leğene ibriği kaptığı gibi önüne koyardı. Canı kahve istediğinde de kahvesini pişirip getirirdi bir çırpıda. Döşeğini yayar, sabahları da anasının kaydattığı sımsıcacık süttten getirirdi. Ne yaparlardı Ayşesiz?... Karısıyla bir başlarına kalırlardı koskocaman evde." (Hanadan, 2002:245)

Romanda Ayşe Murat'ın kız kardeşidir. Babası kızını verirken, kızının da rızasını önemser, ancak bunu kendi sormak yerine annesinden öğrenmesini ister. Eserde bir kız çocuğunun anne ve babayla yakınlık-uzaklık nispetinde karşılaştırıldığını görmek mümkündür:

"Ayşe'nin ağzını aramasını oğlanı beğenip beğenmediğini öğrenmesini istemişti. Öyle ya, bir ömür geçirilecekti birlikte. Bu konularda karşılıklı muhabbet taraftarıydı. Nişanı yapılması öngörülen oğlanlarla kızların rızalarının alınması, birbirlerini beğenip beğenmediklerinin öğrenilmesi gerektiğine inanırdı." (Hanadan, 2002: 245)

Reşit Hanadan'ın "Yazgı" isimli kitabında yer alan, "Toprak" hikâyesinde Fatma, Hatice'nin annesidir. Hikâyede kızının mutluluğu için eşi olan Murat'ın Hatice'yi kör birine vermemesi için çabalayan bir annedir. Ben -anlatıcının ağzından Mamuşa ağzıyla anlatılır:

"Ne olur büle sülema! O çora mi verecegidik kızımızı... Zencin ise, pasesi çok ise, pasesi için mi verecegidik ona kızımızı?" (Hanadan,1982: 22)

Aynı kitapta yer alan "Tanrı Adına" isimli hikâyede ise, Ayşe Cülnaz'ın annesidir. Fatma'nın zıddına kocasının söylediği herşeye boyun eğen bir kadın karakterdir. Nadire ise Cülnaz'ın nişanlandığı çocuğun annesidir. İsrarcı bir yapıya sahip olan Nadire Cülnaz'ı oğlu Emro'ya vermesi için Cülnaz'ın babasına çok dil döker:

"Verin benim Emro'ya kızınız Cülnaz'i. Cülnaz cüzel kızdır ema çucugum Emro'da cüzel, isla huylıdır. Verin Emro'ma Cülnaz'i. Allah adi içen, Allah aşkı için verin kızınız Cülnaz'i çucuguma! Cülnaz cüzel kızdır ema, Emro cibi delikanlı da yoktur çüyde. Benim hasret Emro'ma verin, Allah adına... dedi" (Hanadan, 1982: 47)

Hatice'nin ortanca Nuriye ve en küçük kardeşi Hüsnüye' dir. Babası tarafından sebepsiz yere, azarlanan kızlardır:

"Küçük kızı Hüsnüye her akşam olduğu gibi babasını kucaklamak için yanına gitti, ama babasından yediği tokatla gerisin geriye döndü, kapının eşiğine dayanarak ağlamaya başladı." (Hanadan, 1982: 19)

"Nuriye uyukulu gözlerle anasının kucağına gitti, kıvrılıp yattı anasının dizleri üstünde." (Hanadan, 1982: 21)

Reşit Hanadan'ın Yazgı isimli eserinde Köyden Ayrılış adlı hikâyenin başkahramanı olan Ramuş'un her şeyi bırakıp kasabaya giderek üniversite okumak istemesi ele alınmıştır. Hikâyede sadece iki kadın karakter bulunmaktadır. Ramuş'un annesi olan Hacer, kocası ölmüş oğlu Ra-

muş'tan başka hiç kimsesi yoktur. Oğlunun okumasını kaynı istemese de kendisi oğluna sahip-
lenir onu destekler, yalnız yaşamaya mecbur kamasına rağmen oğlunun şehre gidip okumasını
ister:

“Anası erkenden kalkmış, onu bekliyordu. Hiç konuşmadılar. Son bir kez kucaklaşırken,
üç tane sapsarı lira tutuşturdu eline anası, “Oku oğlum” dedi, “Baban da okumani arardı...” Anan-
sının gözleri yaşlıydı.» (Hanadan,1982: 78)

Secaettin Koka'nın “Öc” isimli hikâyesinde anne ve çocuk sahibi olan Emine sürekli başka
erkeklerle beraber olma arzusuyla diğerlerine göre farklı bir ‘anne’ tipi olarak hikâyede yer alır. Bu
hikâyede, kadın karakter, evlilikten çok şey beklemez. Arslan'la beraber olduktan sonra sürekli
değişik erkeklerle beraber olma ihtirası duymaya başlar.

Secaettin Koka, “Öc” isimli hikâyesinde, iki çocuk sahibi olan Emine' nin, eşini tüketen,
çaba ve umutlarını silip götüren bir kadın kahraman olarak eşini nasıl felakete süreklediğini
göstermeyi amaçlamıştır. Yazar eserinde kadının var olan bu sürekli doyumsuz ve tatminsizlik,
memnuniyetsizliğini sürekli farklı erkeklerle beraber olma arzusundan anlayabiliriz. Kadının
kendine göre yaşadığı farklı ve önemsiz bir dünya anlatılmaya çalışılmıştır. Hikâyenin sonunda,
ahlak ölçüleri çerçevesinde ele alınan Emine, hapiste yatmakta olan kocasını beklemek yerine
köydeki zengin erkeklerle beraber olmaya devam eder.

“Güzel Emine'ye köyün kimi evlileri de âşıkı. Şimdi daha fazla sevgilisi vardı. Onu var-
lıklı adamlarla, zengin gençlerle görüyordu köylüler. Aşk yürüttüğü vakitler gece yarısına, yaz
aylarında gündüz ama çok saklı ve kimsenin ummayacağı yerlere rastlıyordu.” (Secaettin Koka,
1983: 71-72)

Secaettin Koka'nın, “Öc” isimli hikâyesinde:

“Arslan'dan da nefret etmeye başlamıştı güzel Emine. Yeni bir delikenliya göz atmıştı.
Ama Arslan ölüm pahasına bile olsa emine2den ayrılmamayı göze almıştı... Arslan Emine'nin
umurunda bile değildi artık. Yeni sevdalanmıştı çünkü. ..” (Secaettin Koka, 1983: 52-53)

Cümlelerinden anlaşılacağı üzere Emine, hem eş hem sevgili olarak sürekli mutluluğu
başka erkeklerde arayan kadın tipi olarak yazar anlatıcının ağzından anlatılır.

Hasan Mercan'ın “Öbür Oda” isimli eserinde, kocasının yanında, eşinin arkadaşına sata-
şan karşısında cilvelenen kadın kahraman dikkat çeker:

“Adamın eşi de, bizimkiyle, gözünü kırparak, çeşitli cilvelerde bulunarak konuşuyor bir
yandan da kadehini rakı ile (benimle) dolduruyordu. ‘Kadının gözü göz değilmiş’ dedim bizimki-
ye.” (Mercan, 1995: 12)

Eserde, anlatıcının ağzından dile getirilen, kocasının yanında, başka erkeklerle alaka-
dar olan kadın tiplerini Reşit Hanadan, Secaettin Koka yanı sıra Hasan Mercan'da da görmek
mümkündür. Her üç yazarın eserlerinde görülen ortak özellik eşlerinin bu durumları karşısında
farkında olmalarına rağmen kayıtsız kalışları, böyle hareket ve davranışları karşısında katlanır bir
durum sergilemeleri, dikkat çekicidir.

Hikâyelerde, manevi kültür taşıyıcısı olarak da anne tipi ile karşılaşırız. Özellikle ‘Bayramlar’ ele alınırken, günlük yaşantımızda kullandığımız kültürle ilgili kelimelerin aktarılmasında anne tipi karşımıza çıkar. Edebi eserlerde, kültür unsurlarının ele alınması, aynı zamanda Balkanlarda Türk varlığının, bir kanıtı, bir işareti olarak da değerlendirilebilir.

Ele alınan eserlerde, çocukluk günlerinde yaşadıkları bölgede kutlanan şeker veya kurban bayramlarının kutlanış biçimlerine, çocukluk günlerindeki yoksulluğa ama aynı zamanda huzura dikkat çekerler. Kutlanan bayramları şöyle dile getirirler:

“Bayram ziyaretlerinde, Prizren Türkçesiyle ifade etmiş olursam, önce ulice’lerin (yani yaşlı kimselerin) bulunduğu akraba veya dostların evlerine gidilirdi. Bu, yaşlılara gösterilen saygının somut bir belirtisiydi. “Babam yaşlılardan sayılırdı, öyle ki karşı komşu, akrabalar önce bizim eve gelirdi.”

Erkeklerin ziyaretlerinin gerçekleştirildiği bayram günlerinden sonra, bir ay süren kadın bayram ziyaretleri başlar. Bugün kısmen devam eden bu geleneğe göre bayram günleri süresince ziyaretler sadece erkekler tarafından gerçekleştirilir. “Yine de, bayramlar söz konusu oldu mu, ilk aklıma gelen şey nedir biliyor musunuz? Annem. Bayram günlerinde evimize gelen erkek misafirlerin hepsi, annemin deyimiyle ‘efendi’ idi yani onlarla konuşmaya başlarken annem mutlaka ‘efendi’ kelimesini kullanırdı. Eve gelen her misafire ayrı ayrı ‘sağ mısın, iyi misin’ sorularını sorardı, sonra da misafirlere teker teker ‘efendi oğullarının’ ve ‘hanım kızlarının’ da sağ ve iyi olup olmadığı sorulurdu...” (YD. ,2003:156). Hiç değişmeyen dikkat çeken bir diğer şey de; Bayram günlerinde davulcunun sokakları gezmesi ve evlere girip para istemesidir.

Bugün de bu bayramların kısmen bile olsa kutlandığını görebiliriz. Dolayısıyla eserlerinde yazarlar, Osmanlı Türk geleneğinin yaşatılması gerektiğinin altını çizer. Kosova’daki Türk varlığının, geleneğin yaşatılmasının bir ürünü olduğu, aile ve toplum açısından incelenmesi gerektiğini vurgulamak gerekir. Bizler, Türk kültürünün gelenekli yapısının korunduğu böyle bir ortamın sürekliliğinin de korunmasını isteriz. Bayramlar aynı zamanda dayanışma günüdür. Bayram günleri maddi ve manevi değerlerin paylaşıldığı gündür. Eserlerde ele alınan (kadının) anne tipinin kültür alanında Türk varlığının korunması açısından önemine işaret etmek de gereklidir. Şiirimizin, türkümüzün okunması, Balkanlarda Türk kültürünün yaşatılması ve tanıtılması açısından annenin yeri ve önemine değinilip ele alınması gereklidir. Kadın, kültürel iletişimde özellikle diğer topluluklarla alışverişte önemli rol oynar. Hikâyelerde kadın tipi anne olarak çocuğuna şiir söyleyen veya ev işleri yaparken Türkü yakan kadın tipleri olarak karşımıza çıkar.

Kosova’nın yeniden yapılanma süreci içerisinde de “Prizren’in kültür hayatı burada yaşayan herkesin yararlanacağı bir kültür ortamını oluşturması” gerekliliğinin gün geçtikçe anlaşılmaya başlandığını görmek mümkündür. Çok kültürlü bir yapıya mevcut olan Prizren’de insanın (kadının) yaşadığı ortamda çok kültürlülüğe saygı duyulması gerekliliğine işaret ederken, kadınıımızın, zengin bir Türk kültürüne, yapıcı bir sürece bakılması gerektiğine dair bir tutum sergilediği görülebilir.

SONUÇ

Anne tipinin ele alınışı sırasında gözleme yer verilmiş, gerçekçi bir bakış açısı sergilenmiştir. Annelerin, geçmişi ve hayalleri hakkında ayrıntılı açıklamalar yapılmamıştır. Ayrıca anne tipinin eğitim düzeyi ile ilgili ekonomik durumlarıyla herhangi bir açıklama yoktur. Ama olaylardan da anlaşılacağı üzere birkaç örnekte olduğu gibi sefillik içinde yaşayan anne tipine Reşit Hanadan'ın eserinde rastlanır. Ancak bu tipte yer alan anneler karşılaştıkları zorluklarla mücadele edip milli ve dini kimliğini koruma mücadelesi veren mert kadınlardır. Baskı altında kalan, şiddet gören anne tipine Secaettin Koka'nın hikâyelerinde rastlamak mümkündür. "Bebek ve Kadın" hikâyesinde, çocuğuyla girdiği pastacı dükkânında, kadının dükkân sahibinin ihtiraslarına karşı koyamayışının nedeni sürekli kocası tarafından dayak yemesi olarak gösterilebilir. Eserlerde belli bir süre, tek başlarına çocuklarını yetiştirmek zorunda kaldıkları ya da kocaları tarafından hor görülen kadın-anne tiplerine rastlanır. Yaşamın adaletsizliklerinden yakınan bu tipler, çocuk büyütmenin meşakkatli yolunda, kimi mutlu, kimi mutsuzdur.

Annelik mesleği belki de mesleklerin en ulvisi ve değer bakımından diğer tüm mesleklerden daha değerli olduğu bilinmektedir. Bunun nedeni de yetiştirdiği ve topluma sunduğu eserin 'insan' oluşundan kaynaklanmaktadır. "Kendi canından, kanından, sütünden vererek bin bir emek ve zahmetlerle dünyaya getirdiği gibi çocuğun büyüme süreci içinde de sorunlarına karşı duyarlı olmalıdır. Bu yüzden, anne çocuk sahibi olan kadın değildir, çocuğunun maddi manevi sorumluluğunu üstlenebilecek olgunlukta olan kadındır."

Toplumunu inşa eden annelerin, geleceğe umutla bakan bir nesil yetiştirmekte önemli rol oynadıkları tartışılmaz. Bu sorumluluğunu bilinçli bir şekilde yerine getiremeyen annelerin olduğunu görürüz. Günümüz dünyasına baktığımızda annelik sanatının icrasında gereken hassasiyet ve ciddiyet gösterilmediğine dair tereddütü olduğu görülmektedir. Bunun sonucunda ise toplumsal travmalara neden olan sosyolojik dramlar yaşanmaktadır. Buna örnek Hasan Mercan'ın "Bir Çocuğun Günlüğü" eserinde yer alan anne tipini gösterebiliriz.

Eserlerde, çok kültürlü bir ortamda manevi kültürün, özellikle Türk kültürünün, Kosova'da yaşayan diğer topluluklar tarafından da yaşatılması üzerinde düşüncelerini ve öneriler 'anne tipi' ile ortaya konduğu gibi yer yer endişeleri de görebilmek mümkündür. Kültürün aynı zamanda "tarihsel bir birikime saygı" olduğunu da unutmamak gerekir. Eserlerde, 'manevi kültür' üzerinde dururken yazarların yaşadıkları topraklarda, toplumların kültür alanındaki ilişkilerini hareket noktası olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, hikâye çerçevesinde annenin, kendi içinde ve Kosova Türk toplumunun içindeki konumu ele alınmıştır. Bizim kültürümüzde, toplumsal birçok konu İslam-Batı karşıtlığından beslenerek şekilleniyorsa kadın konusunun da bu iki temel kavram arasındaki gerilimle şekillendiğini belirtmek gerekir. Dolayısıyla Kosova'daki Türk insanı olduğu gibi kadını da öteki milli ve dini unsurlarla birlikte yaşamış ancak kendi benliğini korumuşlardır. Onlar ile olan etkileşmesinin sonucu kendine bir şeyler katmış, onlara da bir şeyler vermiştir.

Kosova Türk toplumunda, kadınlar, "İslâmî kadın", "Sosyalist kadın", "Modern Kadın" olmuş diğer yandan da "sadece kadın" olmuşlardır. Bir kısım kadın da zaman zaman kendilerine sorulmaksızın ya da kendi seçimleri olmaksızın kendilerine yüklenen farklı tipteki rol-modelleri de tatmışlardır.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Şerif, (2003), Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ, Ankara.
- ALİL, Sevin, (2013), Makedon Türk Yazarlarının Eserlerinde İslam Anlayışı, Türk Edebiyatıyla İlgili Makaleler, T.C.Kültür Bakanlığı tarafından desteklenmiştir, Üsküp.
- AYDEMİR, Elvan, Türkiye’de Erken Evlilik ve Çocuk Gelinler Sorunu, USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi, Açık erişimli: www.usak.org.tr/makale.asp?id=1072, Erişim tarihi: 23.01.2012
- AYTAÇ, Gürsel, (2007), Türk Romanında Feminist Söylem, Türk Edebiyatı Tarihi 4. Cilt (Genel Editör: Talat Sait Halman), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BAKİ, Enver, (1974), Mutlu Baba, Tan Yayınları, Priştine.
- BAKİ, Enver, (1988), Baba Düşkünü, Tan Yayınları, Priştine.
- BAKİ, Enver, (1994), Renkli Rüyaalar, Tan Yayınları, Priştine.
- BAKİ, Enver, (1997), Mutlu Çocuklar, Ders Kitapları Yay Kurumu, Belgrad.
- BAKO, Müveddet, Kosova’da Türk Kadının Eğitimi, I. Türk Dünyası Kadınlar Kurultayı (Konuşmalar ve Bildiriler), Ankara 2002, s.189-194
- BALOĞLU, Filiz, Küreselleşme ve Kültürün Yaşatılmasında Kadının Rolü, I. Türk Dünyası Kadınlar Kurultayı (Konuşmalar ve Bildiriler), Ankara 2002, s.290
- BARET, Mişel, (1983), Potčinjena žena, Radnička štampa, Beograd.
- BOVOAR, Simon, (1989), Za moral dvosmislenosti, Grafos, Beograd.
- BRANKA, Arsić, (1990), Mesto majke i mesto oca, Gledišta br. 1-2/1990, Beograd.
- BRİNA, Elsev, (2002), Kosova’da Türk Kadını ve Sivil Toplum, I. Türk Dünyası Kadınlar Kurultayı (Konuşmalar ve Bildiriler), Ankara.
- BRİNA, Elsev, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı’ndan İskender Muzbeg ve Eserleri Üzerine Bir Çalışma, Ankara, Gazi Üniversitesi, 2006, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- BRİNA, Süleyman, Yıldönümler Harmanı, Esin Kültür Sanat Dergisi, yıl: 10, s.21, Prizren Aralık 1981, S.7
- BÜTÜÇ, Mehmet, Ateşböceklerin Gösterisi, Tan Yayınları, Priştine, 1995
- ÇELKAN, Hikmet Yıldırım, Beşeri Kültürün Temel Ögesi Aile, I. Aile Şurası Bildirileri, Ankara, 1990, s.135-141
- ÇERİ, Bahriye, Türk Romanında Kadın 1923-38 Dönemi, Simurg Yayınları, İstanbul, 1996
- DJİNDİĆ, Slavoljub, Književnost Turske Narodnosti Na Kosovu, Monografije Sr. Srbije, Belgrad 1983
- ERGİN, Vahit, (2001), Kaderin Cilvesi, Yeni Dönem Yayınları, Prizren.
- GÜLENDAM, Ramazan, The Development of a Feminist Discourse and Feminist Writing in Turkey, Kadın/Women 2000 Journal for Woman Studies. S.1. C. 2. 2001, s. 93-116.
- GÜLENDAM, Ramazan, Türk Romanında Kadın Kimliği (1946-1960), Salkımsöğüt Yayınları, Konya, 2006

- HAFIZ, Nimettulah, Yugoslavya'da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi (Hikâye-Roman), Sevinç Matbası, Ankara, 1989
- HANADAN, Reşit, (1987), Sel, Tan Yayınları, Priştine.
- HANADAN, Reşit - Yazgı, (1982), Tan Yayınları, Priştine.
- HANADAN, Reşit, Duygu Tutsağı, (1985), Tan Yayınları, Priştine.
- HANADAN, Reşit, (1989), Yıldızlı Ev, Tan Yayınları, Priştine.
- HANADAN, Reşit, (1998), Sel, Ders Kitapları ve Araçları Kurumu, Belgrad.
- HANADAN, Reşit, (2002), Taş Yerde Ağır I, Prizren.
- HANADAN, Reşit, (2003), Başka Olur Rumelinin Harmanı, Taş Yerde Ağır II. Roman, Prizren.
- HAYBER, Abdülkadir, (2001), Makedonya ve Kosova Türkleri'nin Edebiyatı, Türk Edebiyatı Dizisi:108, MEB, İstanbul.
- İGCİLER, Ahmet, (1982), Erdoğan'ın Yaşantıları, Tan Yayınları, Priştine.
- İGCİLER, Ahmet, (1984), Yüreksiz Adam, Tan Yayınları, Priştine.
- İGCİLER, Ahmet, (1991), Keskingöz Öğretmen, Tan Yayınları, Priştine.
- İSLAM, Ayşenur, Balkanlarda Türkçe Basın, Bay, sayı 87, Prizren 2003, S. 7
- İSEN, Musatafa, Yugoslavya'da Çocuk Edebiyatı Üzerine, Çevren Dergisi, Priştine s. 35, Eylül 1982, S.127
- İSEN, Musatafa, Balkan Türk Edebiyatı'nda Kosova Türk Edebiyatı Önde Gelir, (Röp: Mehmet Bütüç), Yeni Dönem, s. 41, Prizren 16. 11. 2000, S.10-11
- İSEN, Musatafa, (2003), Balkanlarda Türk Edebiyatı, Balkan Türkleri, Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi, Ankara.
- KAYA, İ.Güven, (1986), Yugoslavya Türk Halkı Yazınına Gerçekçi Bir Bakış, Tan, Priştine.
- KAYA, İ. Güven, (1993), Yugoslavya'da Türk Halkı Edebiyatı, Boğaziçi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul.
- KOKA, Secaettin, (1987), Karadüzen, Tan Yayınları, Priştine.
- KOKA, Secaettin, (1983), Sıradan Adamlar, Birlik Yayınları, Üsküp.
- KOKA, Secaettin, (2002), Gönül Sancısı, Yeni Dönem Yayınları, Prizren.
- KORO, Bedrettin, Kosova'da Türkçe Eğitimin Gelişimi, Bay Kültür ve Sanat Dergisi, Prizren sayı: 1, Eylül 1994, s. 9-10
- LİKA, Salih, (1999), Yugoslavya'da Türkçe Eğitim Hayatı, Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998) Bildiriler, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 715, Ankara.
- MERCAN, Hasan, (1985), Yaprak, Tan Yayınları, Priştine.

-
- MERCAN, Hasan, (1985), Aldı Da Bir Yağmur, Birlik Yayınları, Üsküp.
 - MERCAN, Hasan, (1986), Bir Çocuğun Günlüğü, Yalçın Yayınları, İstanbul.
 - MERCAN, Hasan, (1987), Namus Köprüsü, Yalçın Yay, İstanbul.
 - MERCAN, Hasan, (1989), Körağa Sokağı, Tan Yayınları, Priştine.
 - MERCAN, Hasan, (1995), Öbür Oda, Tan Yayınları, Priştine.
 - MERCAN, Hasan, (1995), Akşam Sefaları Büyük Konuşur, İstanbul.
 - MERCAN, Hasan, (1996), Doludizgin Yıllar, Galeri Lumi 91 Yay, Priştine.
 - MERCAN, Hasan, (2000), Sevinç Uzak Bir Düştü, Orijin Yayınları, Ankara.
 - MERCAN, Hasan, (2000), Tuna Nehri Akşam Diyor, Orijin Yayınları, Ankara.
 - MERCAN, Hasan, (2001), Balkanlarda Çağdaş Türk Hikâyeleri Antolojisi, Ankara.
 - MUZBEG, İskender, Yanan Sevgiler, Tan Gazetesinde tefrika edildi, Priştine, 1970 (Tefrika edilmiş uzun hikâye)
 - MUZBEG, İskender, (1974), Sevil, Tan Yayınları, Priştine.
 - YALÇIN, Alemdar, (2003), Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı (1946-2000), Ankara.
 - YALÇIN, Dilek, (2008), Kosova'da Çağdaş Türk Edebiyatı (1951-2008), Doğru Yol Yayınları, Prizren.
 - YEŞEREN, Agim Rifat, (1991), Hususi Su, Tan Yayınları, Priştine.
 - Yeni Dönem Gazetesi 2003 yılı s.156, Prizren, Kosova
 - YUSUF, Süreyya, (1976), Yugoslavya'da Türk Şiiri, Üsküp, Nova Makedonya.
 - YUSUF, Süreyya, (1979), Savremena Poezija Turske Narodnosti u Jugoslaviji, Lice
 - Zemlje Antolojisi, Grafos Yay, Belgrad.
 - YUSUF, Süreyya, (1982), Öyküler, Tan Yayınları, Priştine.